

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 41 Volume: 8 Issue: 41

Aralık 2015

December 2015

www.sosyalarastirmalar.com ISSN: 1307-9581

“GERÇEK” VE “HAKİKAT” SÖZCÜKLERİ ÜZERİNE FELSEFİ VE DİL BİLİMSEL İNCELEME PHILOSOPHICAL AND LINGUISTIC REVIEW ON “GERÇEK” AND “HAKİKAT” WORDS

Hasan İSİ*

Öz

“Gerçek” ve “hakikat”, hem felsefede hem de dilbilimde üzerinde anlamsal olarak tartışmaların olduğu kavramlardır. Bu çalışmada, “gerçek” ve “hakikat” sözcükleri hakkında değerlendirmelerde bulunan araştırmacıların görüşlerinden hareketle, kavramlar hakkında tanım ve ayrımlarda bulunulmuştur. Çalışmanın ilk bölümünde felsefi olarak ele alınan bu ifadeler, ikinci bölümde dilbilimsel olarak ele alınmıştır. Üzerinde asırlardır tartışmaların yaşandığı “gerçek” ve “hakikat” sözcükleri, Türkçede aynı anlama gelen ifadeler olarak düşünülmüştür. Türkçenin tarihi metinlerinde bu kavramlar “gerçek, hakikat ve doğru” anlamında, “kirtü, kerti, köni, çın” sözcükleri ile karşılanmıştır. Türklerin 11.yüzyılda İslamiyeti kabul etmeleriyle yaşanan dinsel değişim dile yansımış, bunun sonucunda, ödünçleme yoluyla “hakikat” ve “rast” sözcükleri Türkçenin söz varlığı içerisinde yer almıştır. Kültürel temasın sonucu olarak yaşanan dil ilişkileri, söz varlığı içerisinde farklı dillere ait olan kelimelerle Türkçe ifadelerin yan yana durmasını sağlamıştır. İslamiyetin etkisiyle yoğunlaşan Arapça ve Farsça etki dilde “köni ve çın” sözcüklerinin kullanım sıklığını düşürerek “gerçek” ve “hakikat” sözcüklerini baskın hale getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gerçek, Hakikat, Doğru, Ödünçleme.

Abstract

“Gerçek” and “hakikat” are concepts that both in philosophy and in linguistics semantic debate on. In this study, the “gerçek” and “hakikat” about the opinions of researchers in the assessment movement words, definitions and distinctions have been made about concepts. These statements are discussed in the first part of the study as philosophical, are discussed as linguistic in the second section. Over the centuries, these quarrels “gerçek” and “hakikat” have been considered as expressions same meaning in Turkish. The history of this concept in Turkish text “gerçek, hakikat and doğru” meaning, was met with “kirtü, kerti, köni, çın”. Turks are reflected by changes in religious language accepted Islam in the 11th century. As a result, the “hakikat and rast” words have taken part in the presence of Turkish through borrowing. Language relations that occurred as a result of cultural contact, led to the juxtaposition of the words belonging to different languages expressed in Turkish vocabulary. Islam intensifying the impact of Arabic and Persian influence in reducing the frequency of use of the words “köni and çın” has dominated the “gerçek” and “hakikat” words.

Keywords: Gerçek, Hakikat, Doğru, Borrowing.

Giriş

“Gerçek” ve “hakikat”, başlangıçtan günümüze değin felsefede üzerinde en hararetli tartışmaların yaşandığı, kavramlar arasında ayrımların net bir şekilde yapılamadığı sözcüklerdir. “Hakikat” ve “gerçek” kavramları, “gerçek, hakikat ve doğru” anlamını veren eş anlamlı yapılar gibi dursa da bu ifadeler arasında felsefi ve dilbilimsel ayrımların olduğu bilinmektedir. Asırlardır “gerçek” ve “hakikat” sözcüklerinin aynı anlama sahip ifadeler olarak görülmesi ve yakın eş anlamlılık içerisinde değerlendirilmesi, bu sözcükler arasındaki ayrımın zorluğunu göstermektedir.

Köken olarak “gerçek” sözcüğü Türkçe bir kelime olup “hakikat” sözcüğü ise Arapça’dır. 11.yüzyıla değin *kerti, kirtü, köni* sözcükleriyle temsil edilen “gerçek” ve “hakikat” sözcükleri, Türklerin İslamı seçmeleriyle “hakikat” şeklinde dilde kendisini göstermiştir. 14.yüzyılda *kirtü* kökünden “gerçek” sözcüğünün *-kirtü+çe+ok>kirçek >girçek>gerçek* (Ayverdi:2011, 413) türeyerek *köni* ve *çın* gibi Eski Türkçeden gelen yapıları unutturan “hakikat” kelimesiyle aynı kullanım sıklığında olması, Türkçe açısından direncin “gerçek” sözcüğüyle sağlanmasına yol açmıştır. Yaşanan din değiştirme olayı sonucunda hayatın her alanında kabul edilen yeni dinin öğretilerini öğrenmek isteyen Türkler, Kuran-ı Kerim’in dili olan Arapçayı kullanmaya başlamışlardır. İslam dininin emrettiği buyrukları öğrenmek ve uygulamak isteyen Türkler, bu dilden kelimeler alarak dilin söz varlığı içerisinde İslamî bir terminoloji oluşturmuştur. Her ne kadar, Arapçadaki dini kavramlara karşılık Türkçe terimler (yükünç: namaz, belgü: ayet) türetilse de yabancı etkiye karşı direnç etkisini zamanla yitirmiştir. Ödünçleme olayıyla kendisini gösteren dil ilişkileri, özellikle Arapçadan kelimeler alınarak Türkçe sözcüklerin kullanım sıklığının düşmesine yol açmıştır. İslamın kabulüyle *köni* ve *çın* sözcükleri unutulurken “hakikat” ve “rast” sözcüklerinin kullanımını artmıştır.

Türkçede “gerçek” ve “hakikat” anlamını veren kavramlar *kirtü, kerti, çın, rast, köni* ve *hakikat* ifadeleridir. Eski Türkçede *kert- fiil kökünden türeyen *kirtü* sözcüğü (Clouston, 1972:738), Eski Anadolu Türkçesi döneminde “gerçek” şekline gelişmiştir. “Gerçek” sözcüğünün kökü olan *kirtü, kerti* ifadeleri,

* Arş. Gör., Harran Üniv. Fen Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, hasanisi21@yahoo.com.tr

Türkçenin ilk yazılı belgeleri olan Orhun Türkçesi döneminin en önemli eserlerinden olan Bilge Kağan, Tunyukuk ve Kül Tigin yazıtlarında tanıklanamazken Uygur metinlerinde bu ifadeler, *çın*, *kirtü*, *kerti* ve *çın kirtü* şeklindedir. İslamiyet'in etkisiyle Arapçayla yoğun kelime alışverişlerinin yaşandığı dönemde *hakikat*, *hakikî* ve *sahih* sözcükleri dile geçmiş, zamanla Farsçadan *rast* sözcüğü de alınmıştır. 15.yüzyıldan itibaren dilde *hakikat*, *hakikî* ve *rast* sözcükleri ile beraber kullanılan "gerçek" sözcüğü, "gerçek, hakikat ve doğru" anlamındadır.

"Gerçek" ve "hakikat" sözcüklerinin eş anlamlı gibi durup birbirinin yerine kullanılması semantik açıdan tartışmalı bir durumdur. Bu sorun, özellikle Arapça ve Farsçadan dilimize giren sözcüklere Türkçe karşılıklar verilirken ifadelerin sahip oldukları orijinal anlamın Türkçede tam olarak karşılanmamasından kaynaklanmaktadır. Bu durum, "hakikat" sözcüğünde kendini göstermektedir. Arapçadan alınan bu ifade, zamanla Türkçe ifadelerle aynı anlam boyutu içerisinde değerlendirilerek anlam kargaşasına yol açmıştır. Yazılı metinlerde *köni*, *kirtü* ve *çın* şeklindeki bu yapıların kültür değişimi ile yabancı bir dilden alınan kelimelerle dilin söz varlığı içerisinde aynı düzlemde yer alması, her ne kadar bir çeşitliliğe yol açsa da alınan sözcüklerin sahip oldukları orijinal anlamın Türkçedeki anlamla karşılanması "hakikat" sözcüğü bağlamında anlamsal bir soruna neden olmuştur. *Köni*, *çın* ve *kerti* sözcükleri "gerçek ve doğru" anlamlarına sahipken Arapçadan alınan "hakikat" sözcüğü, "gerçek ve doğru" şeklindeki anlamlarla bir tutulmuştur.

1.Gerçek ve Hakikat Nedir?

İslâm Ansiklopesi'nde "hakikat" kavramına yönelik değerlendirmeler şu şekildedir:

Sözlükte, "gerçek, sabit ve doğru olmak, gerekmek; bir şeyi gerçekleştirmek" gibi anlamlara gelen hakk kökünden türetilmiştir. Araplar'da " hakikati himaye etme" tabiri yaygın olarak kullanılır ve buradaki hakikatten genellikle ırz, namus, vefa, dostluk, bayrak, sancak gibi değerler kastedilirdi. (İslâm Ansiklopedisi,1997:177)

"Hakikat" sözcüğünün Arap toplumundaki kullanımının yer aldığı bu ifadeler, sözcüğün tanımını yansıtan değerlendirmelerden oluşmaktadır. Bu değerlendirmeler, genel olarak Arap toplumunda var olan anlam ve kullanımı göstererek kavramın sahip olduğu temel anlamı belirtmektedir. "Hakikat" sözcüğünün sahip olduğu temel anlamın yanı sıra, çeşitli kullanımlar içerisinde anlam kazanacağını belirten görüşler şu şekildedir:

Râgıb el-İsfahânî, hakikatin başlıca anlamlarını "gerçek(sabit) ve var olan şey, doğru inanç, riyadan arınmış amel ve tam olarak maksada uygun düşen söz, ebedî olması dolayısıyla asıl gerçek hayat kabul edilmesi gereken âhîret (fıkıh ve kelamda), bir dilde asıl olarak hangi anlam için kullanılmışsa o anlamı ifade etmek üzere kullanılan lafız" şeklinde sıralamıştır. Bunlardan özellikle ilki hakikatin asıl anlamını yansıtmakta olup diğerleri buna dayanan yan anlamlardır. (İslâm Ansiklopedisi,1997:177)

"Hakikat" sözcüğünün "gerçek ve var olan şey, riyadan arınmış işler ve amaca uygun düşen söz" olarak tanımlandığı bu ifadeler, kavramın sahip olduğu temel anlamı yansıtmaktadır. Bu temel anlam etrafında çoğalan semantik kullanımlar, sözcüğün kullanım alanlarına göre adlandırılmasını sağlamıştır.

TDK Türkçe Sözlük'te "gerçek" ve "hakikat" sözcüklerinin sahip oldukları anlam ve kullanımları yansıtan ifadeler bulunmaktadır. Bu tanımlamalar, kavramların sahip olduğu anlam ve türevleri yansıtarak sözcüklerin temel kullanım alanlarından çeşitli alanlara uzanan bir yelpazeyi yansıtmaları bakımından önem arz etmektedir. "Gerçek" sözcüğü tanım olarak, sıfat görevinde 1. Bir durum, bir nesne veya bir nitelik olarak var olan, varlığı inkar edilmeyen, olgu durumunda olan, hakiki. 2. Yalan olmayan, doğru olan şey, hakikat. 3. Aslına uygun nitelikler taşıyan, sahici. 4. Temel, başlıca, asıl. 5. Doğadaki gibi olan, doğayı olduğu gibi yansıtan 6. Yapay olmayan. 7. İsim. Gerçeklik, realite. 8. Doğruluk. 9. Felsefe. Düşünülen, tasarımılanan, imgelenen şeylere karşıtlık olarak var olan. (TDK Türkçe Sözlük, 2005: 749) şeklindedir. Ayrıca, gerçekçi, gerçekçilik, gerçek dışı, gerçek dışıcılık, gerçek kişi, gerçekleştirme, gerçekleşme, gerçekleştirmek, gerçekleştirilme, gerçekli, gerçeklik, gerçek üstü, gerçek üstücü, gerçek üstücülük (TDK Türkçe Sözlük, 2005: 749-750) gibi ifadeler, "gerçek" sözcüğünden türeyen yapıların farklı kullanımlar içerisinde olduğunu göstermektedir. "Hakikat" sözcüğü ise, hakikat: isim. Ar. Hakikat. 1. Bir işin doğrusu, gerçek, asıl, esas. 2. Gerçeklik. 3. Zarf. Gerçekten (TDK Türkçe Sözlük, 2005: 831) şeklinde çeşitli kullanımlara sahiptir.

İsmail Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*'nde "gerçek" ve "hakikat" kavramları hakkında tanımlamalarda bulunur. "Gerçek" sözcüğü, 1.Doğru, sahih, vâki, muhakkak. 2. Sahte olmayan, hakiki, halis. 3. Sadık, yalan söylemez. (Parlatır, 2006: 503) anlamlarına sahip olan bu yapının gerçekçi" sahih ve sadık, hakikî, halis, yalandan ve sahte olmayan, gerçekden", Hakikaten, doğrusu, filhakika", gerçeklemek " tasdiklemek, onaylamak, inanmak", gerçeklik" doğruluk, hakikat" (Parlatır, 2006: 503) şeklinde kullanımlarının olduğu görülmektedir. "Hakikat" sözcüğü ise, Ar.hakikat çokluk biçimi hakâik 1. Bir şeyin doğrusu, gerçek, öz, asıl, künh, mahiyet " Sen olmasan nazarımda güneş de muzlimdir/ Sözü hakikati işte budur inan güzelim" (Recaizade Mahmud Ekrem) 2. Benzetme ve mecaz dışında olan gerçek anlamlar. 3. Evren ve yaratılış üzerine bütün söz ve mana sanatlarından arındırılmış olan, zahir olan doğruluk. Şeriat, tarikat, marifet, hakikat. 4. Bağlılık, sadakat. 5. Tasavvuf. Allah yolunda "bekâbillah"(iradelerini Allah ile ebedileştiren) metresine ulaşan kullar veya sufiler için kullanılan bir söz. (Parlatır, 2006:559) şeklinde çeşitli kullanımlara sahiptir. Parlatır (2006:559-560), "hakikat" sözcüğünün hakikat-bîn,

hakikaten, hakiikat-gû, hakikatli, hakikat-nümâ, hakikat-perest, hakikatsiz, hakikat-şinâs, hakikat-şinâsâne, hakikat-şinâsî gibi türevlerinin olduğunu belirtmektedir.

Misalli Büyük Türkçe Sözlük'te "gerçek" ve "hakikat" sözcükleri hakkında bilgiler verilmektedir. Kavramların sahip olduğu tanımların yanı sıra, kullanım alanlarının da yer aldığı bu eserde, "gerçek" sözcüğü, Gerçek sıfat (Eski Türk. Kirtü"doğruluk"tan kirtü+çe+ok> kirtüçek>kirtçek>kirçek>girçek>gerçek) 1. İnkâr edilmeyecek şekilde var olan, var olmuş bulunan, hakikî, vâki, reel. 2. Aslı olan, uydurma olmayan, doğru, sahih. 3. Bir şeyin benzeri, örneği veya taklidi değil kendisi durumunda olan, sahici, hakikî. 4. Temel durumunda olan, başlıca, asıl. 5. Gerektiği gibi olan, gereken vasıfları taşıyan, aranılan nitelikleri kendinde toplamış olan, hâlis. 6. Olmuş vak'a veya hal, vâkia, realite. 7. Doğru olan şey, doğru. 8. Var olan bir şeyin niteliği, hakikat. 9. Fikir, tasavvur ve tahayyul halinde değil fiilî olarak var olan şey. 10. Zarf. Hakikaten, sahiden, hakikatte. (Ayverdi,2011:413) şeklinde anlamlara sahiptir. Ayrıca, "gerçek" sözcüğünün gerçek er (sıfat), gerçekte (zarf), gerçekte (sıfat), gerçekte (isim), gerçeklemek (fiil), gerçekleşmek (fiil), gerçekleştirilmek (fiil), gerçekleştirmek (fiil), gerçeklik (isim), gerçekten (zarf), gerçek üstü isim), gerçek üstücü (birleşik sıfat ve isim), gerçek üstücülük (birleşik isim) (Ayverdi, 2011:414) gibi dilsel kullanımları da söz konusudur. "Hakikat" sözcüğü ise, İsim. Ar. Hakikat. 1. Asıl olan durum ve şekil, gerçek, asıl, künh. 2. Var olan, gerçekleşmiş bulunan, fikir, tasavvur veya hayal olmayıp fiilî olarak var olan şey, vâkia. 3. Doğru olan şey, doğru. 4. Vefalı olma durumu. 5. Felsefe. Var olan şeyin niteliği, gerçek. 6. Tasavvuf. Allah'a erişme yolundaki dört makamdan üçüncüsü. 7. Zarf. Gerçekten, sâhiden, hakikaten. (Ayverdi, 2011:459) şeklinde çeşitli kullanımlara sahiptir. Ayrıca, "hakikat" sözcüğü, hakikat ehli, hakikatte (zarf), hakikat-bîn (birleşik sıfat ve isim), hakikat-gû (birleşik sıfat), hakikat-nümâ (birleşik sıfat), hakikat-perest (birleşik sıfat ve isim), hakikat-şinâs (birleşik sıfat) ve hakikaten (zarf) (Ayverdi,2011:459) şeklinde dilsel işlevlere de sahiptir.*

Ferit Develioğlu'nun *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü'nde "hakikat" sözcüğü, 1. bir şeyin aslı ve esası, mahiyeti 2. gerçek, doğru; gerçekten, doğrusu 3. Sadakat, doğruluk, bağlılık, kadırbilirlilik 4. s. mecaz karşılığı, esas olarak kullanılan (kelime) 5. ed. bir kelime neyi anlatmak için konulmuşsa, bu kelimenin o manada kullanılması: "el" kelimesinin, bilinen uzuv manasında kullanılması* şeklinde (Develioğlu,2006:374) çeşitli açıklamalardan oluşmaktadır. Develioğlu, "gerçek" sözcüğüne dair herhangi bir değerlendirmede bulunmaz. Develioğlu'nun görüşlerini değerlendirdiğimizde "hakikat" sözcüğünün "bir şeyin özü olduğu, doğruluk" etrafında çeşitli işlevlerde kullanıldığı görülmektedir. "Hakikat" sözcüğünün semantik yapısının edebiyatta "gerçek anlam" olarak bilinen kavrama karşılık geldiği yazar tarafından beşinci maddede verilmiştir.

Yeni Tarama Sözlüğü'nde "gerçek" sözcüğü, (gircek) 1. Doğru, dürüst, hakiki, sahih 2. Doğruluk 3. Muhakkak, mutlaka (Dilçin,2009:104) şeklindedir. Tarama Sözlüğü'nde "hakikat" sözcüğüne dair herhangi bir değerlendirme söz konusu değildir. Bu değerlendirmelere baktığımızda sözcüğün çeşitli anlamlara geldiği sözcüğün "hakikat" kavramı ile eş anlama sahip olduğu görülmektedir.

Orhan Hançerlioğlu *Felsefe Sözlüğü'nde "gerçek" kavramına yönelik olarak bilinçten bağımsız, somut ve nesnel olarak var olan (Hançerlioğlu,1997:214) şeklinde açıklamalarda bulunur. Kavramın çeşitli dillerdeki karşılıklarına (Alm.real, İng.real, İt.reale) yer veren Hançerlioğlu (1997:214), "gerçek" ve "hakikat" sözcükleri arasında anlamsal ayrımların oluşundan bahseder. Gerçek deyimini özellikle hakikat ve hakiki deyimlerinden titizlikle ayırmalıdır. Gerçek, somut ve nesnel olarak var bulunandır. Hakikat ise, gerçeğin bilinçteki yansımasıdır. Hakikî deyimini hakikat olanı ve hakikatle ilgili olanı dile getirir. (Hançerlioğlu,1997:215) şeklinde kavramlar arasında ayırım yapan Hançerlioğlu, "gerçek" sözcüğünü nesnel gerçekliklerin ürünü, "hakikat"i ise gerçeğin bilinçteki yansımaları olarak değerlendirir:*

Ar. Hakikat kavramı, her ne kadar gerçek kavramıyla özdeşleştirilmekteyse de, gerçek kavramının asıl anlamını karıştırmamak için felsefesal kullanımda yeğlenmektedir. Gerçek, nesnel gerçekliği, hakikat ise bu nesnel gerçekliğin zihnimizdeki öznel yansımasını dile getirir. Örneğin, elimizde tuttuğumuz bir kalem gerçek, onun zihnimizdeki yansıması hakikattir. Her iki kavramın da gerçek deyiminiyle dile getirilmesi birçok karışıklıklara neden olur. Hakikat, gerçeğin kendisi değil, yansımasıdır ve düşünceyle nesnesi arasındaki uygunluğu dile getirir. Hakikat kavramı, felsefe alanında çok önemlidir ve özdekçilikle düşüncecilik arasındaki kavranın baş konusudur. (Hançerlioğlu,1997:276)

Kalem örneğindeki somutlaştırmaya yönelik olarak sunacağımız örnek, hastalık kavramıdır. Hastalık bir gerçektir. Sağlığını yitirmiş bir insanın yaşamış olduğu acı ve bunun beraberinde gelen perişanlık, nesnel olarak fark edebildiğimiz bir durumdur. Ancak manevi olarak bu hastanın yaşamış olduğu sıkıntılar, günahlardan arınmaya işaret etmektedir. Derdin de neşenin de Allah'tan geldiğini bilen biri için, bu durum bir sabır ve şükretme mücadelesidir. Bu mücadelenin sonucunda bireyin inancıyla Allah'a yönelmesi ve zihninde beliren tasavvur, "hakikat"i ifade etmektedir.

Ahmet Cevzici, "gerçek" ve "hakikat" kavramları hakkında değerlendirmelerde bulunmuş, ayrıca kavramların temel anlamlarının yanı sıra felsefe ve tasavvuf alanlarındaki karşılıklarına da değinerek kavramların tanım ve ayrımlarına yer vermiştir.

Gerçek (Osm.fiilî; İng.real;Fr.réel;Alm.real, wirklich) 1.İdeal, koşullu, potansiyel ya da olanaklı olana karşıt olarak, aktüel, somut, olgusal ve zihinden bağımsız bir varoluşa sahip olan;2.kurgusal, yanıltıcı, gerçek olmayan, yapay,

fantezi ya da imgesel olana karşı olarak, algıdan ya da zihinden bağımsız bir biçimde var olan, 3.tözsel ya da nesnel bir varoluşa sahip olan, 4.geçmiş ya da gelecekte , veya teorik bir yapımlar olarak değil de, şimdi aktüel olarak varolan için kullanılan niteleme. (Cevizci, 1999:377)

Kavramın tanımlarına yer veren Cevizci, "gerçek" ifadesini "zihinden bağımsız nesnel varlıklar" olarak kabul eder. Gerçeğin evrende var olan görsel deliller olduğundan bahseden Cevizci, kavramın birden fazla anlama geldiğini belirtmektedir. Kavramın sahip olduğu çok anlamlılık, "gerçek" sözcüğünün kullanım sıklığını göstermesi bakımından önemlidir.

Hakikat(İng.truth;Fr.vérité;Alm.wahrheit).1.En genel anlamı içinde dinî, bilimsel, ahlakî, v.b.g., hakikatler bağlamında, bir bilgi alanı ya da disiplinin konu aldığı varlık alanıyla ilgili temel doğrular bütünü. 2.özel olarak, zaman zaman gerçeklik, zaman zaman da doğruluk anlamında kullanılmakla birlikte, gerçekte bir şeyin kendi özü içinde örtüsünü açarak vukua gelmesi ve insanın bunun farkında olması durumu. Varlığın gizinden çıkarak olagelmesi ve insanın bunun bilincinde olması hali. 3.Hakikat daha özel olarak da, tasavvufu, dört makamdan üçüncüsüne karşılık gelir ve hakikat ehli adı altında, Tanrı'nın gerçek özünü bilenleri, gerçekten varolanın yalnızca Tanrı olduğuna inanarak, kendini Tanrı yoluna verenleri, Tanrı'nın sırrına erenleri gösterir. (Cevizci, 1999:395)

"Gerçek" kavramını zihinden bağımsız nesnel varlıklar olarak tanımlayan Cevizci, "hakikat" kavramı için nesnel gerçeklerin zihindeki yansıması şeklinde tanımda bulunarak kavramın genel ve özel kullanım alanlarının olduğunu belirtmektedir. "Hakikat" sözcüğünü, bir varlığın bütünü olarak gören Cevizci, kavramın gizil olduğunu, bu gizil örtünün varlığının ancak tasavvuf gibi özel bir anlam içerisinde belli olgunluğa erişilerek anlaşılacağından bahseder.

1.1.Felsefi Olarak Gerçek ve Hakikat

1.1.1.Gerçek Kavramının Felsefi Yönü

Nesnel olarak duyumsadığımız varlıklar dışında birbirinden farklı alanlarda "gerçek" kavramına yönelik adlandırmalar söz konusudur. Kavramın tek bir alandan ziyade farklı alanlarda ve özellikle felsefede revaç gören bir konu olması, kavram hakkındaki tanımların farklılaşmasına yol açmıştır. Başta edebiyat, felsefe ve din olmak üzere çeşitli alanlarda düşünürler, kavrama yönelik değerlendirmelerde bulunarak ifadenin tek bir anlamdan ziyade ele alındığı her sanat dalı içerisinde farklı algılamalara konu olması bakımından "gerçek" sözcüğünün çeşitli tanımlara sahip oluşundan bahseder:

Gerçek sözcüğü, dinde, sanatta, bilimde ve felsefede ortak olarak kullanılmaktadır, ancak her birindeki anlam yükü farklıdır. Bunun yanında genel olarak felsefede "gerçek" dendiğinde, bir anlam birliği varmış gibi görünüyorsa da, felsefe içi disiplinlerin zeminine, yöntemine ve amacına bağlı olarak yine önemli anlam farkları karşımıza çıkmaktadır. Günlük dilde de çoğu kez "gerçek" sözcüğü "hakikat" ve "doğru" sözcükleriyle eşanlamlı kullanılır. Ancak, felsefi kavramlar söz konusu olduğunda, "gerçek" deyimleriyle "hakikat" ve "doğru" deyimlerini birbirinden özenle ayırmak gerekir. Gerçek: İnsan bilincinden bağımsız, somut ve nesnel olarak varolan her şey. Hakikat: Nesnel gerçekliğin bilinçteki, kendine uygun kavramsal yansıması, Doğru: Bu kavramın, hem gerçeğe hem de düşünme yasalarına uygun oluşudur. (http://www.anadoluydinlanma.org/Yazilar/gercek_kavrami.pdf)

"Gerçek, hakikat ve doğru" sözcüklerinin tanımından bahseden M.Bülent Gürkan, bu kavramların din, sanat, edebiyat ve felsefe olmak üzere çeşitli alanlarda kullanıldığını belirtmektedir. "Gerçek, doğru ve hakikat" sözcüklerinin aynı anlama sahip ifadeler gibi durmalarının bir yanılgı olduğundan bahseden M.Bülent Gürkan, kavramlar arasında ayrımların ve bu ayrımların kullanım alanlarından ileri geldiğini söyleyerek kavramların filozoflar arasındaki tanımlarına yer verir:

Gerçek, doğanın temelinde bulunan arkhe'dir dediler. Böylece evren, "gerçekler evreni" ve "görünümler evreni" olarak ikiye ayrıldı. Pythagoras "Gerçeğin iki yüzü vardır; biri "asıl gerçek", diğeri "gölge gerçek"tir" diyerek "görünümler"lere gölge biçiminde de olsa gerçeklik verdi. Herakleitos akış kuramını oluşturdu, gerçeğin sürekli değişme ve devim olarak "oluş" olduğunu ve ancak Logos (oluş yasası) ile kavranabileceğini söyledi. Eleacılar "oluş"u yadsıdılar ve tek gerçeğin "varlık" olduğunu ileri sürdüler. Örneğin Parmenides'e göre, değişen, yiten ve kalıcı olmayan şeyler gerçek olamazdı. Değişme bir gölgedir, sanıdır; gerçek ise sürekli ve değişmez olandır, o da varoluşu olmayan "varlık"tır. Sofistler için üzerinde söz edilecek herhangi bir gerçeklik yoktu. Gorgias "Gerçek yoktur, varsa da bilinemez, bilinse de anlatılamaz" derken, Protogoras "İnsan her şeyin ölçüsüdür, ne kadar insan varsa o kadar da gerçek vardır" demekteydi. Plato bir şeyin "öz"ünden o şeyin pay aldığını, "İdea"nın gerçek olduğunu ileri sürmesine karşın, Aristo bir şeyin "ne" olduğunun anlaşılmasına (mantıksal uygunluğunun bulunmasına) gerçeklik verdi. Bu serimleme bize Antik Yunan düşünce gelişiminde nesnel doğa anlayışının soyut kavramsallığa dönüşüm sürecini göstermektedir.

(http://www.anadoluydinlanma.org/Yazilar/gercek_kavrami.pdf)

Gerçeğin felsefi tanımından bahseden M. Bülent Gürkan, evrende var olan şeylerin gerçek olarak nitelendirildiğini, bu tanım doğrultusunda hareket eden bazı filozofların evrende sadece "gerçekler evreni ve görünümler evreni" olduğundan bahseder. "Gerçek" kavramı üzerinde sorgulamalara girişen çoğu filozofun değerlendirmelerine başvuran M. Bülent Gürkan, gerçekliğin tanımı üzerinde çeşitli görüşlerin

olduğunu göstermektedir. Gerçeği, değişme içerisindeki oluşlar olarak gören yaklaşımların yanı sıra, gerçeğin değişmez olduğunu, evrende var olan insanlar kadar gerçeğin duyumsandığını, evrendeki tek gerçeğin "varlık" olduğunu belirten değerlendirmeler de söz konusudur. Ayrıca sofistlerin "gerçek" kavramını tanımlanamaz ve bilinemez olarak görmeleri, kavramın tartışmalı olduğunu göstermektedir. (http://www.anadoluydinlanma.org/Yazilar/gercek_kavrami.pdf)

M. Bülent Gürkan, gerçek sözcüğünün Orta Çağ ve Yeni Çağ'daki algılanışına dair görüşler bildirmiştir. Bu görüşler, kavramın Avrupa'daki genel toplum yapısını yansıtmaması bakımından dikkat çekicidir. Orta Çağ, Avrupa toplumu için karanlık bir dönem olarak bilinmektedir. Bu dönemde var olan tüm bilimlerin kilisenin dayattığı dogmatik sisteme göre işlenmesi, felsefeye de yansımış, bu doğrultuda sorgulanması dahi ölüm getirecek dogmatik görüşler şekillenmiştir. Orta Çağ'da asıl gerçeğin Tanrı olduğu noktasındaki görüşler ağırlıktadır. Bu doğrultuda dogmatik bilgilerin şekillendirdiği yaşam içerisinde düşünme denilen şeyin genel olarak, yeni bir bilginin keşfi değil de kabuk tutmuş dogmaların doğruluğunun inanç yoluyla güçlendirilmesi, bu dönemin "gerçek" ve "hakikat" arayışını özetlemektedir. İnançın ön plana çıktığı Orta Çağ'da dinler, gerçek kavramını Tanrı ile sunmaktaydı. "Yalnızca gerçeğe Tanrı ile ulaşılır." sözü, bu dönemin genel inanç sistemini oluşturmaktaydı. Orta Çağ Avrupası'nda var olan üç büyük dinden bahseden M. Bülent Gürkan, bu dinlerin "Tanrı" temelli olduğunu, düşüncenin ve inancın "gerçek" olarak nitelendirildiğini belirtmektedir. (http://www.anadoluydinlanma.org/Yazilar/gercek_kavrami.pdf)

Yeni Çağ'daki "gerçek anlayışı" üzerine değerlendirmelerde bulunan M. Bülent Gürkan, önceki çağda kavramın sahip olduğu görüşün yıkıldığını, bu görüşün üzerine çağın genel politikası haline gelen "akıl" doğrultusunda "gerçek" sözcüğünün algılandığını ifade etmektedir. Gerçeğin ussal, ussal olanın da gerçek olduğu görüşü, Yeniçağ Avrupa'sının temel felsefesi olmuştur. Orta Çağ Avrupası'nda gerçeği belirleyen önemli etkenlerden inanç kavramı, yerini akıl ve düşünceye bırakmıştır. "Gerçek nedir?, Gerçeğin gerçek olarak değerlendirilmesi için gereken ölçüt nedir?" şeklindeki sorulara cevap, akıl yoluyla gerçekleşmiştir. Evrenin merkezine "akıl" koyan Rönesans dönemi Avrupası'nda "gerçek" kavramına yönelik düşünceler başta Hegel ve Descartes olmak üzere kuramlar geliştirerek gerçeğin ne olduğu üzerinde yapılan araştırmalardan oluşmaktadır. Hegel'in bu doğrultuda sorgu alanını derinleştirip eleştirinin eleştirisini yapması ve bunun sonucunda bilinçle eşleşen yapıları redderek oluş düzenlerini ön plana alması, ussal olan gerçeklik olgusuna katkı sunmuştur. Parça-bütün ilişkisi doğrultusunda birbirinden ayrılan parçaların kendi içinde nitelik kaybına yol açması kartezyen yöntemin yaygınlaşmasını sağlayarak neden-sonuç ilişkisi içinde "gerçek"liğin bilinmesi üzerine yeni bir yöntemin kullanılmasını sağlamıştır. Bu yeni yöntem, zihinlerde paslanan görüşlerin "çağın karanlığını aydınlatan akıl"la yenilikler sunmuştur. Önceki çağda, sınırları katı sınırlarla çizilen düşünce evreninin bu yüzyılda aşılması ve bunun sonucunda insan zihnindeki sorgulamaların "gerçek ve hakikat" üzerine yeni anlatımlar oluşturması dikkat çekicidir. (http://www.anadoluydinlanma.org/Yazilar/gercek_kavrami.pdf)

1.1.2. Hakikat Kavramının Felsefi Yönü

"Gerçek" sözcüğüyle eş anlamlı olarak görülen "hakikat" sözcüğü, başta din olmak üzere felsefe ve sanat gibi alanlarda yoğun tartışmaların yaşandığı bir kavramdır. Arapça bir sözcük olan "hakikat" sözcüğünü "gerçek" sözcüğü ile bir tutan açıklamalar, kavramın özünü yansıtmamaktadır. Orhan Hançerlioğlu ve Ahmet Cevizci'nin önceki bölümdeki görüşleri göz önüne alındığında her iki kavram arasında net ayrımların olduğu görülmektedir.

İslâm Ansiklopedisi'nde "hakikat" kavramına yönelik olarak tanımlamalar ve kavramın İslam felsefesindeki yönü üzerine düşünceler söz konusudur:

Bir mantık terimi olarak hakikat (el-hakikatü'l-akliyye) düşüncenin dış dünyadaki nesnelere uygunluğunu ifade eder. Nitekim aynı mantıkî anlayışla hak terimi de "bir önermede hükmün gerçekle örtüşmesi" şeklinde tarif edilmiştir. Genellikle bir şey hakkında sorulan "nedir?" sorusunun cevabı o şeyin hakikatini ve dolayısıyla tanımını ifade eder. Kindî, her tanımlananın sûreti hem unsuru hem de illeti mevcuttur." (İslâm Ansiklopedisi, 1997:177)

Mantık terimi olarak kullanılan "hakikat" sözcüğünün gerçekle örtüşerek uygunluk göstermesi, kavramın sahip olduğu tanımı göstermektedir. Ayrıca, İslam felsefesindeki bu terimin "nedir?" şeklindeki bir soruyla da bulunacağı dikkat çekicidir. Bir varlığın "gerçek" olduğu düşünüldüğünde, kavramın "nedir?" şeklindeki bir ifadeyle bulunarak ona bir tanımın ya da adlandırılmanın verilmesi, İslam felsefesi açısından "hakikat" kavramında görülen bir durum değildir. Bir varlığı gördükten sonra "bu nedir?" şeklinde bir soru sormamız "hakikat" kavramından ziyade "gerçek" olarak nitelendirdiğimiz varlığın vasıflarını anlatmamıza neden olur. Ancak, görmediğimiz, duymadığımız, dokunmadığımız bir varlığa "nedir?" şeklinde sorduğumuz soru ise, o varlığın sahip olduğu "öz"ü yansıtmaktadır. Çünkü bu varlık hakkında herhangi bir somut bilgimiz ve dayanağımız yoktur. Burada gizil bir durumun olduğu açıktır. "Gerçek" olarak nitelendirdiğimiz varlıkta ise, bir açıklık vardır. Ayrıca, nesnel olarak fark ettiğimiz bu kavramı kapsamlı bir şekilde değerlendireceğimiz fikirler de söz konusudur.

İslam felsefe tarihinde hakikat daha ziyade ontolojik bir kavram olarak ele alınmıştır. Bu açıdan Fârâbî “şeyin hakikati”ni “bir şeyin kendine özgü varlığı” diye tanımlar. Benzer bir yaklaşım, hakikat kavramı konusuna ilk defa metafiziğinde önemli bir yer veren İbn Sînâ’da görülür. Ona göre her şeyin bir hakikati vardır ve o şey (el-vücûdu’l-has) diye adlandırıldığı ve “somut varlık” ile (el-vücûdu’l-isbatî) karıştırılmaması hususunda uyarıda bulunduğu şeydir. İbn Sînâ’nın diğer bir açıklamasına göre hakikat, her bir varlığın kendisi için gerekli olan ve ona belli bir gerçeklik değeri kazandıran özelliğidir. Hakikati olmayanın ne dış dünyada ne de zihinde herhangi bir gerçekliğinden söz edilebilir. (İslâm Ansiklopedisi, 1997:177)

Avrupa’daki Hıristiyan inanış içerisinde “hakikat” sözcüğünün epistemolojik ve ontolojik olarak değerlendirildiği bilinmektedir. Özellikle Avrupa’da Orta Çağ ve Yeni Çağ’da “hakikat” kavramına yönelik görüşlerin düşünürler tarafından ele alındığı görülmektedir. İslam felsefesinde ise “hakikat” kavramının “ontolojik” olarak ele alındığı bilinmektedir. Her bir varlığın “hakikat”i olduğunu belirten düşünürler, “hakikat”in somut bir varlık olarak düşünülmemesi gerektiği inancındadır. “Hakikat”in varlığın özü olduğuna dair görüşlerin yer aldığı bu ifadeler, İslam felsefesi içerisinde kavrama yönelik ayrımları sunması bakımından önemlidir. Fârâbî ve İbn Sînâ’nın görüşlerinin temel alındığı bu felsefede, Fârâbî ve İbn Sînâ’dan sonra gelen düşünürlerin bu çizgi içerisinde yer aldıkları da görülmektedir.

Fârâbî ve İbn Sînâ geleneğini sürdüren İslâm filozofları Allah hakkında zât ve sıfat, mahiyet ve vücûd veya hakikat ve vücûd gibi iki ayrı realiteden söz edilemeyeceği, Allah’ın zâtı dışında ezeli ve ebedî hakikatler olarak sıfatlar kabul etmenin O’nun her yönden birliği, basitliği(mürekkebe varlık olmayışı) ve benzersizliği gerçeğine aykırı düşeceği, bu sebeple Allah’ın yalnızca zâtının hakikat kabul edilmesi, sıfatlara ise hakiki ve zorunlu birer varlık olarak bakılmaması; O’nun sadece selbî sıfatlarla nitelendirilmesi, sübûtî sıfatların hakikat sayılmayıp bunlarla ilgili lafızların aynı zâtın hakikatini ifade edecek şekilde yorumlanıp te’vil edilmesi gerektiği görüşünü savunmuşlardır. (İslâm Ansiklopedisi, 1997:177)

Tek, eşi ve benzeri olmayan Allah’ın zâtının “hakikat” olduğu görüşüne inanan İslam düşünürleri, sıfat ve vücûd gibi ifadelerin Allah’ın sahip olduğu “teklik”e aykırı düşeceği görüşüne inanmışlardır. İslamda Allah’ın selbî ve sübûtî sıfatları söz konusudur. Sübûtî sıfatlar, genel olarak Allah’ın ne olduğu, hangi özelliklere sahip olduğunu ifade etmekte iken selbî sıfatlar ise, Allah’ın ne olmadığı ve neler yapmadığını ifade eden sıfatlardan oluşmaktadır. “Hakikat” kavramının Allah’ın sıfatları içerisinde selbî sıfatlar içerisinde olduğu verilen alıntıda net bir şekilde görülmektedir.

Sartwell (1999:51) “hakikat” kavramı hakkındaki görüşlerin genellikle “din” kaynaklı olduğunu belirtmektedir. “Hakikat” kavramı üzerinde asırlardır tartışmaların olduğu bilinen bir gerçektir. Bu tartışmalar, “gerçek” ve “hakikat” kavramının konu olarak işlendiği alanlarda farklı tanım ve değerlendirmelerden oluşmaktadır. Felsefe, din, sanat ve edebiyat gibi alanlarda “gerçek” ve “hakikat” kavramları, kendi içerisinde farklı görüşlerden oluşmaktadır. “Hakikat”i arayan düşünürlerin ve teorisyenlerin sunmuş olduğu yol haritası “din”lerde mevcuttur. “Hakikat”e ulaşmanın ilahi dinlerden geçtiğini belirten Sartwell (1999:51), inanç kavramına dikkat çekmektedir. İnanç kavramı ile Tanrı’ya yönelen insan, bu doğrultuda “hakikat” üzerinde düşünmeye başlar. “Hakikat teorileri” hakkında değerlendirmelerde bulunan Sartwell (1999:51), teorilerin pratiğe dökülüp sınanmasıyla geçerlik kazanacağından bahseder. Ayrıca, dini kaynaklı bağlılıkların bağnazca sunulması da “hakikat” kavramına yönelik eleştirileri engeller gibi olsa da araştırmacı, bunun sorgulanabileceğinden bahseder.

Kadim dini gelenekten gelen sorgulamalar neticesinde “hakikat” kavramının kendi içinde özel bir yere sahip olduğunu belirten Erdem (2012:21-22), bu anlamsal değerlendirmelerin “gerçek, doğru ve hakikat” kavramları arasındaki farklılığı ortaya koyduğunu savunmaktadır. Bu doğrultuda Augustinus’un Hıristiyanlıkla felsefe arasında kurduğu bağın onu “hakikat” ve “gerçek” kavramlarına ulaştırdığı görülmektedir. Tanrı’nın “Kün feyekün: Ol! deyince oldu.” deyişiyle evrenin oluştuğu bilinmektedir. Bu durum, Tanrının tecellisi olan varlıkların yansıması şeklinde “gerçek” kavramına ulaştırmaktadır. Tanrı’nın “Ol!” deyişiyle varlığın “hakikat”inin gün yüzüne çıktığı, bunun sonucunda “gerçek ve doğru” arasında bir ikilem yaşanarak, bu iki kavramın birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Bu ikilem, felsefe’de olduğu gibi diğer alanlarda da “gerçek” ve “hakikat” kavramlarının ne olduğu üzerine tartışmalara yol açmıştır.

Tasavvufi olarak “hakikat” kavramı, mutasavvufu Allah’a ulaştıran dört makamdan biri olması bakımından önemli bir yere sahiptir. Kavramın sahip olduğu tasavvufi anlamlar şu şekildedir:

Tasavvufta hakikat terimi “zahirin ardındaki örtülü ve gizli mâna, dini hayatın en yüksek seviyede yaşanarak ilahî sırlara âşina olunması” gibi anlamlar ifade eder. İlk sûfiler hakikat terimini daha çok “ilahi gerçeklere ve sırlara âşina olmak, Hakk’ın tecellilerini temaşa etmek” anlamında kullanmışlardır. Sözle anlatılamayacağı görüşünden hareketle bazan bu terimi tarif etmeden kullanan sûfiler, daha ziyade alâmet ve vasıflarını belirterek hakikatın ne olduğu konusunda bir fikir vermeye çalışmışlardır. (İslâm Ansiklopedisi, 1997:178)

Tasavvufi açıdan terim olarak kabul gören “hakikat” sözcüğü, zahir olanın ardındaki gizli perde olarak tanımlanmaktadır. Kavramın sahip olduğu bu gizil mana, sûfilerin kavram hakkında tanımlama

yapmaktan kaçındıklarını göstermektedir. Nitekim "hakikat" kavramını tanımlamak yerine onun vasıfları hakkında bilgiler vermenin daha doğru olduğuna dair görüşler söz konusudur.

Ma'rûf-i Kerhî, "Tasavvuf hakikatleri almak, halkın elinde olan şeylere göz dikmemektir. şeklindeki ilk tasavvuf tarifiyle dini sadece şekil ve merasimden ibaret görmemek gerektiğini, şekil ve merasim yönünün yanı sıra ondan daha önemli olan anlamına ve özüne değer vermek icap ettiğini anlatmak istemiştir." Bu ise dini hükümlerin maksat ve hikmetine uygun biçimde yorumlanması, eksiksiz uygulanması anlamına gelir. Serrâc hakikati, "kalbin sürekli iman ettiği varlığın huzurunda bulunması (temaşa) "diye tarif ettikten sonra şunu terk ediyorum" dediğini anlatır. Şu halde Cüneyd'e göre hatırlanan, fakat anlatılmayan hakikat insanı mâsîvâdan uzaklaştırır. Seri-Es-Sakatî'ye ehl-i hakikatin(ehl-i bâtin, muhakkik, ehl-i tahkik[hakikate aşına olan ve onu yaşayan kimseler] diye sorulunca, "onlar hasta gibi yer, suya batan kişi gibi uyurlar" diyerek hakikati bilenleri tarif etme yerine onların halini tasvir etmiştir.(İslâm Ansiklopedisi, 1997:178)

"Temaşa" şeklindeki ifade, "Allah'ın huzurunda bulunma hali" olarak tanımlanmaktadır. Yalnızca Allah'a yönelen bir beden "hakikat" olarak gördüğü şey, O'nun huzurunda bulunma ve sadece ona iman etmektir. İslam felsefesini oluşturan tasavvufun içerisinde önemli bir kavram olarak görülen "hakikat" terimi, çoğu düşünür'e göre "hatırlanan, ancak anlatılmayan şey" olması bakımından insanı mâsîvâ'dan uzaklaştırır. "Hakikat" teriminin mutasavvıflar arasında anlatılmayıp vasıflarının belirtilmesi, tasavvufi olarak "hakikat"ın Allah olarak kabul edilmesine yol açmıştır. "Hakikat" ehli kişilerin sahip olduğu yaşam biçiminin de yer aldığı alıntıda, bu kişilerin sade bir hayat sürdürdükleri, dinin bâtinî tarafına yöneldikleri görülmektedir.

1.1.3. Gerçek ve Hakikat Kavramları Arasındaki Ayrım

"Gerçek" ve "hakikat" kavramları üzerine bilgiler verip bu ifadeler hakkında değerlendirme yaptıktan sonra asıl konu, "gerçek" ve "hakikat" kavramları arasındaki ayrımdır.

"Gerçek" ve "hakikat" kavramlarının tanımından bahseden Erdem (2012:18), iki kavram arasında ayrımlarda bulunur. "Gerçek" kavramının gündelik hayattaki varlıkların yansıması ve bunun anlaşılması olduğundan bahseden Erdem (2012:18), "hakikat" kavramını varlığın özünü kavrama girişiminden doğan algılamalar olarak görmektedir. Gerçekliğin görülüp tasavvur edilmemesi ve sadece görünürde kalma durumu "gerçek", gerçeğin görülüp bunun sonucunda da tasavvur edilmesi durumu, "hakikat" kavramını yansıtmaktadır. "Gerçek ve doğru" olarak bilinen şeylerin "dış dünyada algıladığımız şeyler olması", "gerçek" sözcüğünün "hakikat" kavramı ile arasındaki ayrımlardan biridir. Çünkü "hakikat", çoğu zaman varlığın sebebini araştırma amacından doğan ontolojik olarak Tanrı'ya işaret eden durumları içermektedir. Tasavvufta da karşımıza çıkan ve dört kapı olarak bilinen "şariat, tarikat, marifet ve hakikat" kavramları ilahi sırâ erişmeye çalışan insanların geçirecekleri safhalar olarak bilinmektedir. Ontolojik olarak varlığın kaynağını araştıran çoğu filozofun üzerinde düşünüp sonuca ulaşamadıkları "Hakikat nedir?, Gerçek nedir?" soruları, araştırmacının değerlendirmeleriyle açıklığa kavuşmuştur. Kavramların dilsel olarak "sıfat, isim ve zarf" durumunda olduğunu belirten Erdem (2012:18), "gerçek" sözcüğünün sıfat görevinde "hakikat" sözcüğünün ise isim görevinde kullanıldığını belirtmektedir. Bu kavramların dilbilimsel olarak "sıfat ve isim" görevinde kullanılması Türkçenin tarihi metinlerinde de görülmektedir.

Kur'an-ı Kerim, hakikatler âleminin güneşidir. O güneşin ışığıyla bakılınca, her şey gerçekte olduğu gibi görünür. Onun ışığıyla bakılmazsa, her şey karanlıklar içinde kalır. Allah iman edenlerin velisidir. Onları karanlıklardan nura çıkarır. (Bakara 2/257)

İslam açısından "gerçek" ve "hakikat" kavramları hakkındaki genel görüş, Kuran-ı Kerim'deki bu ayetten anlaşılmaktadır. Güneş benzetmesiyle, "gerçek" ve "hakikat" sözcükleri arasındaki ayrımın görüldüğü bu ayette, Kuran-ı Kerim'in "hakikat"ler güneşi olduğu ve evrende ona bakılarak gerçeklerin görüneceği belirtilmektedir. Yüce Allahın kelimelerinden oluşan bu dini kitap, evrende var olan; varlığını yaşayarak, öğrenerek, düşünerek idrak edeceğimiz "gerçek" ve "hakikat"lere işaret etmektedir.

"Gerçek" ve "hakikat" kavramları arasındaki ayrımı yansıtan en somut ve anlaşılır örnek, evrende var olan tüm ilmi ve teknolojik unsurların âlemleri var eden Allah'ın isimleri ile olmasıdır. Bu doğrultuda İslam âlimi Bediüzzaman Said Nursi'nin bahsetmiş olduğu ifadeler dikkat çekicidir. Said Nursi, evrende var olan tüm bilimlerin Allah'ın "kadir" ; evrendeki tüm dengelerin ve ölçülülüğün Allah'ın "adl" ismine dayandığını belirtmektedir. Mühendislikte ortaya konulan yaratma süreci, şüphesiz ki Allah'ın evreni yoktan var eden kudretine işaret etmektedir. Mühendislikte kullanılan malzemenin boyutunu, ağırlığını belli bir denge ile oluşturmak zorunda olan mühendisin bu ölçülü durumu, evrenin yaratıcısı olan Allah'ın "adl ve mukaddir" isimleriyle ilişkilidir. Şüphesiz ki evreni muazzam bir kudretle oluşturan güç, Allah'tır. Burada evrende var olan tüm ilmi, fenni ve teknolojik gelişmeler "gerçek", bu gelişmelerin özündeki "adl ve mukaddir" olma durumu ise "hakikat"tır. (<http://murtitler.blogcu.com/risale-i-nur-da-tasavvuf-ve-iman-hakikatleri/7594149>)

2. Dilbilimsel Olarak Gerçek ve Hakikat Sözcüğü

2.1. Gerçek ve Hakikat Sözcüğünün Kökeni

2.1.1. Gerçek Sözcüğünün Kökeni

Abdülkadir İnan, *Gerçek Kelimesi Üzerine Not* adlı çalışmasında “gerçek” kavramı hakkında sözcüğü tanıtmaya yönelik değerlendirmelerde bulunur. Kavramın Batı Oğuz lehçesinde “hakikat” kavramını karşıladığını belirten Abdülkadir İnan, sözcüğün Yakut Türkçesinde “kirdik, kircik” biçiminde var olduğundan bahseder. Kelimenin Yakutça’da olması dikkat çekicidir. Çünkü Çuvaş Türkçesi ile beraber Ana Türkçeden kopan Yakutçada “kirtü” ya da “kerti” kökünden “kirdik, kircik” şeklindeki yapının olması, sözcüğün tarihsel olarak uzun bir geçmişe sahip olduğunu göstermektedir. “Gerçek” sözcüğünün “kertü ya da kert” şeklindeki bir köke gitmesi durumunu mantıklı gören İnan, sözcüğün beşik kertmesi şeklinde bir geleneğe ad olmasına dikkat çeker.

(http://www.tdk.gov.tr/images/css/TDD/1959s96/1959s096_08_A_INAN.pdf)

Clauson, “gerçek” sözcüğünün *kértü* “doğru, gerçek, sadık vb. (Clauson,1972:738) anlamlarına geldiğini, kelimenin *çın kértü* şeklinde sıklıkla kullanılan bir yapı olduğunu belirterek sözcüğün D.L.T’deki örneği olan “ol kértü yérde ol” örneğini verir. Bu ifadenin ölen bir adamın ardından söylenen cümle olduğunu belirten Clauson, sözcükten *kértün*-“inanmak”, *kértünç*-*kértgünç*“iman, inanç” (Clauson,1972:739) sözcüklerinin türediğini belirtir. Clauson’un sözlüğünde “kerti ya da kirtü” sözcüğünün sıfat ve zarf görevinde kullanıldığı görülmektedir. *Kérti ayıt*- “doğru söylemek” ya da *kérti söz* “doğru, gerçek söz”(Clauson,1972:739) ifadelerinde bu yapının sıfat ve zarf görevinde olduğu görülmektedir.

Andreas Titze, “gerçek” sözcüğü hakkında *sıfat ve zarf* “doğru, hakikî, TS. *Kértü*” hakikatli, sadık, vefadar (Titze,2009:132) açıklamalarını verir. Kelimenin anlamına yer vererek sözcüğün kârcâk sözcüğünden k->g-değişimiyle (ötümlüleşme) “gerçek” şekline geliştiğini bildirir. Sözcüğün sıfat olarak “gerçekçi insan” ; zarf olarak da “gerçeğin derem” (Titze, 2009:132) örnekleri söz konusudur.

Tuncer Gülensoy, “gerçek” sözcüğü hakkında *gerçek, hakiki*“<gerçek /girçek ET. kirçek (Gülensoy,2007:365) bilgisini vererek sözcüğün Türkiye Türkçesinde *gerçek, gerçekçilik, gerçekleşmek, gerçekleştirme, gerçeklik* (Gülensoy,2007:365) şeklinde türevleri olduğunu belirtir. Kelimenin kökeni hakkında hangi tür birleşmeler sonucu oluştuğu noktasında değerlendirmelerde bulunmayan Gülensoy, kelimenin “kirçek” şeklinde Eski Türkçe’deki karşılığına yer verir.

Sevan Nişanyan, “gerçek” sözcüğünün *gerçek, inanılır, güvenilir* (Nişanyan,2009:207) anlamında kullanıldığını belirterek sözcüğün *kérşek,kérçek*<ETü.Kértü+ÇAK“doğruluk, yemin<ATü>> *gerçekçi, gerçekleş-, gerçekten, gerçeküstü* (Nişanyan,2009:207) gibi türevlerinin olduğunu belirtir.

İsmet Zeki Eyuboğlu, “gerçek” sözcüğü hakkında morfolojik ve semantik açıklamalarda bulunur:

Eski Türkçe kir/gir (söz verme, ant içme, sav, bağlama, bağlanma, anlaşma, uyuşma, birleşme, içeri girme anlamları içeren kök)den *kirçek-girçek/gerçek*...”. Sözcüğün kir/gir biçiminden türediği noktasında görüşler bildiren Eyuboğlu, kelimenin “Çek, cek ekiyle anlam genişlemesi. Gerçek sözcüğünün kök anlamı: bağlanma, kurula uyma, verilen sözü yerine getirme, anlaşmaya uyma, daha önce ortaya konana bağlı kalma (Eyuboğlu,1988:133) şeklinde sözcüğün anlamları hakkında bilgiler verir.

“Gerçek” sözcüğünün anlamsal yönü hakkında *anlam genişlemesiyle, aradan uzun bir zamanın geçmesiyle, kirçek, gerçek içeriğinde bir kural, koşul, uyulması gereken bir durum ortaya çıktı. Nitekim kir-gir-ger kökünden türetilen kirtü-kertü sözcükleri de eski Türklerde, sözverme, ant içme, bağlanma, geleneğe uyma, anlaşmanın gerikimlerini yerine getirme anlamındadır.* (Eyuboğlu,1988:133) görüşüne yer vererek sözcüğün Eski Türklerde kadim bir kavram olduğunu göstermektedir.

“Gerçek” sözcüğü hakkında semantik değerlendirmelere devam eden Eyuboğlu, kirtü/kertü sözcüğünün “beşik kertmesi” sözcüğüyle ilişkili olduğunu belirtmektedir. Bu konuda, *Yak.da kirdik, kircik, kircik sözcükleri gerçek anlamında, öte yandan, gene eski Türklerde ant içme, sözverme, karşılıklı anlaşma, barışma gibi olayları yansıtan, bir ağaca ya da taşta çizilerek saptanan özel imlere, belirtilere kirtik, kertik denir ki Anadolu ağzında yaygın olan bu sözcük, gene ağaca,duvara kazınan özel belirtilerin adıdır. Beşik kertmesi deyiminde, çocuk daha beşikteyken kiminle evleneceği konusunda varılan anlaşmayı, verilen sözü bildirir.* (Eyuboğlu,1988:133) şeklinde değerlendirmelerde bulunarak kirtü sözcüğünün “kertik ya da kertme” biçimine gelişip bugün Anadolu’da var olan bir geleneğin sözcüksel olarak kökeni olmasına dikkat çekmektedir. *Kertmek kökünden türeyen kertük sözcüğünün “beşik kertmesi” şeklindeki geleneğin adı olması, sözcüğün toplumsal olarak da önemli bir kavram olduğunu göstermektedir. Kelimenin kirtü+çe+ok biçiminden kirtü+çek biçimine geçtiğini belirten Eyuboğlu (1988:133) kelimeyi oluşturan yapılar hakkında bilgiler verir. Kavramı oluşturan kirtü ve +Çak eklerinin özelliklerine ve örneklerine yer veren Eyuboğlu, sözcüğü oluşturan ifadelerin birbiriyle bağlantılı olduğunu savunmaktadır.

A.Von Gabain, *Eski Türkçenin Grameri* adlı eserinde “gerçek” ve “hakikat” anlamını veren sözcüklere karşılık olarak *çın, kirtü, köni* sözcüklerini verir. “Gerçek” sözcüğünün karşılığı olarak görülen kirtü sözcüğünün kökeni, kirt-, kert- şeklindedir. Bu fiilden *kirtgün*-“inanmak”, *kirtgünç*“iman” sözcükleri türemiştir.(Çev. Akalın, 2007: 144-155-156)

Kemal Eraslan, *Eski Uygur Türkçesi Grameri* adlı eserinde “gerçek” ve “hakikat” anlamını veren sözcüklere karşılık olarak, *çın*, *kirtü* ve *köni* sözcüklerini verir. *Çın*(<Çin.chén): *gerçek, doğru; kirtü”doğru,gerçek”*; Ayrıca *çınju*(<Çin.chén-ju) (Eraslan,2012:565) “hakikat” sözcüğüne yer vermiştir. Kelimenin türevleri ise “çınısıg ”gerçek gibi”, çınısız ”gerçek dışı” ve çını- ”hakikate uygun konuşmak” (Eraslan,2012:565) şeklindedir. *Kirtü* sözcüğü, *kértü* ”gerçek” ; *kirtü* ”gerçek, doğru, hakiki” ; *kirtün-*”inanmak, iman etmek” ve *kirtgünç*”inanç, iman” (Eraslan, 2012:581) gibi türevler de söz konusudur. *Köni* sözcüğü ise, “doğru ve gerçek” anlamındadır.

Emek Üşenmez, *Karahanlı Türkçesinin Sözlüğü* adlı eserinde “gerçek” ve “hakikat” anlamını veren kavramlara karşılık olarak *kirtü*, *köni*, *çın* sözcüklerini verir. *Çın* sözcüğünün türevlerine yer veren Üşenmez, bunların *çın bütün gerçek, samimi”, çın kılmak” gerçek yapmak, ortaya koymak”, çın köni” doğru söyleyen, doğru”, çın-ok “şüphesiz, gerçekten”* (Üşenmez,2010:78) olduğunu belirtir.

Recep Toparlı, *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*’nde “gerçek” ve “hakikat” anlamını veren kavramlara karşılık olarak *çın*, *hakikat*, *hakikî*, *kirti*, *köni* ve *könilik* yapılarından bahseder. *Çın* ”doğru, gerçek, tam” (Toparlı, Vural ve Karaatlı,2007:50), *hakikat* ”gerçek, hakikat”, *hakiki” doğru, gerçek”* (Toparlı, Vural ve Karaatlı,2007:89); *kirti” doğru, hakikî, gerçek”* (Toparlı, Vural ve Karaatlı,2007:150), *köni* ”doğru,adil, dürüst” ve *könilik” adalet, doğruluk”* (Toparlı, Vural ve Karaatlı,2007:158) gibi “gerçek” ve “hakikat” sözcüklerine karşılık gelen yapıların olduğunu belirtir.

Mehmet Kanar, *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*’nde “gerçek” ve “hakikat” anlamını veren kavramlara karşılık olarak *çın*, *gerçek*, ve *toğrı* sözcüklerini verir. Kanar , “çin ”gerçek, doğru”, çin etmek” doğrultmak, düzeltmek”(Kanar,2011:181) gerçek” hakiki, sahici, aslına uygun, doğru, gerçeklik, realite”, gerçeklik ”hakikat, doğruluk, dürüstlük”(Kanar, 2011:291) ; *toğrı” doğru”*(Kanar, 2011:666) şeklinde kavramın kullanım şekillerine yer vermiştir.

Çeşitli araştırmalarla kavram hakkında görüşler bildiren yazarların görüşleri göz önüne alındığında, “gerçek” sözcüğünün kökeninin <*kert-(bir şeyi yarmak, kertmek)- i (isimden fiil yapan ek) ”gerçek, doğru” +çe (eşitlik eki) + ok (pekiştirme edatı) şeklinde olduğu görülür. Kelime tarihsel olarak *kirçek*, *girçek* ve *gerçek* şeklindedir. +ÇAK eki hakkında Zeynep Korkmaz,+CA ekinin +ok pekiştirme ekiyle kaynaşmasından oluşmuş, bulunan +CAk(<Ça+ok) eki; *küçültme, sevgi ve tahsis işleviyle sıfat, zarf ve adlar türeten bir ektir.* (Korkmaz, 2007:39) şeklinde açıklamalar yaparak ekin sahip olduğu birleşmeler hakkında bilgi vermiştir.

2.1.2. Hakikat Sözcüğünün Kökeni

Arapça bir kelime olan “hakikat”, hakk kökünden türemiştir. Arapçada sözcük oluşturma, Türkçeden farklı olarak vezinlerle yapılır. Ayrıca, “hakikat” sözcüğü, Arapça basit mastar vezinlerinden olan fa’ilet/ fa’ilat babından türetilmiştir.

“Hakikat” kavramının kökü olan “hakk” sözcüğü hakkında İsmail Parlatır, *Ar.hakk çokluk biçimi hukûk* 1. Doğruluk, doğru ve gerçek olan, batıl karşıtı. 2. Adalet, hakkaniyet, insaf. 3. Bir adama ait olan pay, hisse, alacak. 4. Bir iş, çalışma veya zahmetin karşılığı. 5. Maddî veya manevî kazanç. 6. Görev, vazife, borç. 7. Allah, Cenâb-ı Hâlik, Hak Ta’âlâ (Parlatır, 2006:557) şeklinde değerlendirmelerde bulunur.

“Hak” sözcüğü, TDK Türkçe Sözlük’te, *hak isim. Ar.hakk. 1. Adalet. 2. Adaletin, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey, kazanç, 3. Dava veya iddiada gerçeğe uygunluk, doğruluk. 4. Geçmiş ve harcanmış emek. 5. Pay. 6. Emek karşılığı ücret. 7. Sıfat doğru, gerçek.* (TDK Türkçe Sözlük, 2005:829); Misalli Büyük Türkçe Sözlük’te ise, *Ar.hakk isim. 1. Doğru, gerçek. Karşıtı: BATIL. 2. Allah, Cenâbıhak, Tanrı, Huda. 3. Hukukun veya geleneğin bir kimseye tanıdığı şey, hisse, pay. 4. Bir kimsenin sorumluluğunu yüklenerek yaptığı işin maddî karşılığı 5. Bir kimseye sarf edilen ve ancak ona layık olmakla ödenebilecek emek ve gayret. 6. Hisse, pay. 7. Varlığı ezelden ebede sabit olan, hiçbir değişikliğe uğramadan var olan ve daimi olan, batıl olmayan anlamında esmâ-i hüsnâdan 8. Sıfat. Dine, kanunlara, adalete, vicdana uygun olan.*(Ayverdi,2011:457-458) şeklinde dir.

“Hakikat” sözcüğünün kökeni hakkında değerlendirmelerde bulunan İhsan Fazlıoğlu, kavramın kökeninin Arapça “hakk” sözcüğünden geldiğini belirtmektedir. Bu doğrultuda “hak ve hakikat” sözcüklerinin gelişimine işaret eden Fazlıoğlu, kavram hakkında sunduğu bilgilerle “gerçek” ve “hakikat” arasındaki ayrımı net bir şekilde belirlemiştir. Hak sözcüğünün “inkâr edilemeyecek şey” şeklinde bir anlama sahip olduğunu belirten Fazlıoğlu, sıfat görevinde kullanılan “hakiki” sözcüğünün “-ta” eki ile isim haline geldiğini, ayrıca, Hakk sözcüğünü oluşturan “h” ünsüzünün “H” şeklinde yazılımla “Allah”ın kastedildiğini belirterek kavramın ilahi bir güce işaret ettiğini belirtmektedir. Fazlıoğlu’na göre hakikat, insan ile olgu arasındaki nispete göre değerlendirilir. “Gerçek, doğru ve hakikat” kavramlarının tanımından bahseden Fazlıoğlu, hakikati, bir varlığın gerçek olmasına, gerçeklik kazanmasına ve gerçekleşmesine dendiğini belirtir. Hakikatin çeşitlerinden bahseden Fazlıoğlu, bunların hissî, vehmî, akli, örfî, lisânî/luğavî, şer’î/dinî gibi çeşitlerinin olduğunu belirtir. Sonuç olarak hakikat, hissi ben ötesi bir yaklaşımın ürünü iken; gerçek nesnel verilerin somut halidir. (<http://www.ihsanfazlioglu.net/yayinlar/makaleler/1.php?id=274>)

2.2. Tarihi Metinlerde Gerçek ve Hakikat

2.2.1.Eski Türkçe Dönemi

2.2.1.1. Orhun Türkçesi

Orhun Türkçesi dönemini kapsayan yazılı edebiyat içerisinde “gerçek” ve “hakikat” anlamını veren *çın*, *kirtü* ve *kerti* şeklindeki yapılar rastlanmamıştır. Orhun Türkçesi olarak bilinen bu dönemin en büyük yazılı mirası olan Kül Tigin, Tunyukuk ve Bilge Kağan yazıtlarında bu sözcükler söz konusu değildir.

2.2.1.2. Uygur Türkçesi

Maniheizm, Budizm ve Hıristiyanlığın Nasturi mezhebi olmak üzere dinsel etkinin yoğun olarak hissedildiği Uygur Türkçesinde dil, din merkezinde gelişme sürdürmüştür. Başta Maniheizm ve Budizm olmak üzere, dini kuralların eserlerde yoğun olarak işlenmesi, Manici ve Budacı edebiyatın oluşmasını sağlamış, bu doğrultuda verilen eserlerde Sanskritçe, Soğdça ve Çince’den kelimeler söz varlığı içerisinde yer almıştır. Türkçede “gerçek” ve “hakikat” kavramlarına karşılık olarak kullanılan “çın” sözcüğü, bu duruma verilecek örneklerden biridir. Çince’den alınan bu sözcük, Eski Anadolu Türkçesine kadar dilin söz varlığı içerisinde kullanım sıklığına ulaşan kelimelerden olmuştur.

Bu dönemde yazılan eserlerde “gerçek” ve “hakikat” anlamını veren sözcükler *köni*, *kirtü*, *kerti*, *çın*, *çın kirtü* ifadeleridir.

1.İyi ve Kötü Prens Masalı’nda *köni* “doğru, gerçek”(kön- doğru olmak, doğrulaşmak, kusurlarını düzeltmek, itiraf etmek, doğruyu söylemek+ zarf-fiil eki -i) (Çev. Köken,2011:196) şeklindedir. Ayrıca *kertgün*-(*kertkün*-?)” inanmak, doğru kabul etmek [kertü”doğru” +-k- + dönüşlülük eki -n- Mani yazısında *kertkün*-] (Çev. Köken,2011:193) şeklinde açıklamalar mevcuttur.

“A 5-7 : tolu boltı yenä qız inçä tep tedi amtı **kertgüntüjüz** mü ki ... tegin amtı timin **kertgüntüm**.” (Çev. Köken,2011:57)

2.Eski Uygurca Dört Çatik adlı eserde, “gerçek” ve “hakikat” kavramlarına karşılık olarak *çın*, *kirtü*, *köni* ve *çın kirtü* yapılarına rastlanır. Çın <*chén*”gerçek” (Demirci,2014:159) şeklinde olup *köni* sözcüğü<*kön-i*”doğru” (Demirci,2014:175) yapısına sahiptir.

“92/10 / 93/11 : sünüşgeli kelyük m(e)n... ay yeclere **çın kértü** alp katıg erser sizler mini birle..” (Demirci,2014:43)

Çın ve *kirtü* sözcükleri bu metinde “gerçekten” anlamında olup zarf görevinde kullanılmaktadır.

“522/02 : edgü:lüg sa:vların eşidip inçe té:p **köni urzunlar**.. tükel bilge t(e)nri burhan.” (Demirci,2014:77)

Köni urzunlar “doğru vursunlar” ifadesinde *köni* sözcüğü zarf görevinde kullanılmıştır.

3.Uygur Türkçesi Döneminin tıp metinlerinden olan *Bayagut Oğlu Otaçı Beg* Hikâyesi’nde “gerçek” ve “hakikat” sözcüklerine karşılık olarak, *çın*, *kirtü*, *kerti*, *çın kirtü* ve *köni* ifadeleri kullanılır.

“15/1-3: oğlha kim biziñ isig özümüñni uladınız kutumuz buyanımızni üstediñiz **çın kirtü** erür siz. “ (Berbercan,2013a :24)

Çın *kirtü* ifadesi metinde “gerçekten” anlamındadır. Siz, gerçekten ulu, kudretlisiniz” şeklindeki bu ifade zarf görevindedir.

“1/6: bodunug ıalıtı ögi ıanı oğlın kızın igidürçe **köni nom**ça...” (Berbercan,2013a :9)

Köni nom” doğru nom, doğru söz, hakiki akide” şeklindeki bu yapı, sıfat görevinde kullanılmaktadır.

2.2.2.Orta Türkçe Dönemi

Karahanlı, Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi dönemleri genel olarak Orta Türkçe içerisinde sınıflandırılmaktadır. Karahanlı Türkçesinin Eski Türkçeye dâhil olması gerektiğine inanan araştırmacılar olsa da, bu dönem literatürde genellikle Orta Türkçe olarak bilinmektedir. Bu dönemden itibaren *köni*, *kirtü* ve *çın* sözcükleriyle beraber “hakikat” sözcüğünün dilde kullanıma başladığı görülmektedir. Burada önem arz eden durum, “hakikat” sözcüğünün dilde kullanıma başladığı tarihin yaklaşık olarak 11.yüzyıla denk gelmesidir. İslamiyetle beraber, dilde etkisini gösteren Arapça unsurlar, dilin söz varlığı üzerine yoğun bir baskı kurmuştur. Bu durumun nedeni, Türklerin İslami bir yaşam sürmeleri için Kuran-ı Kerim’i anlamak istemeleri ve bunun devamında Kuran-ı Kerim’in dilinin Arapça olmasıdır. İslam dini öğrenmek isteyen Türklerin Kuran’ın dili olan Arapçayı öğrenmesi, her iki toplum arasında karşılıklı ilişkilerin gelişmesine yol açmıştır. Din değiştirmenin dilde etkisini gösterdiği bu dönem, İslamî terminolojinin oluşmasına zemin hazırlamıştır.

1.D.L.T’de “gerçek” ve “hakikat” kavramlarına karşılık olarak *kirtü*, *köni*, *çın* ve bu sözcükten türeyen *çınla-*, *çınlat-* sözcükleri yer almaktadır. Çın “doğru, gerçek, sahil” anlamında olup *çınla-*“ tahkik etmek, gerçekliğini araştırmak(Çev.Atalay, Dizin 2013:149),*çınlat-*“ gerçekleştirmek, tasdik ettir- (Çev.Atalay, Dizin 2013:150), yapıları söz konusudur. *Kirtü* sözcüğü *yemin*, *ant*; *gerçeklik*, *doğruluk* (Çev.Atalay, Dizin 2013:333) anlamında , *kirtüle-*“tasdik etmek, onaylamak” (Çev.Atalay, Dizin 2013:334) şeklinde sözcüğün türevleri söz konusudur. *Köni* sözcüğü ise, “düz, doğru, emniyetli” (Çev. Atalay, Dizin 2013:362) anlamındadır.

Kirtü: Gerçeklik, doğruluk. Ölmüş bir kimse için “ ol *kirtü* yérde ol” denir ki “ o, gerçek yerdedir, onun üzerine yalan söylemek olmaz.” demektir. Bundan alınarak “ Ol Tengriğe *kirtindi*.” Denir ki “ O, Tanrıya inandı,

yalavacı doğruladı” demektir. (Çev.Atalay,Çeviri 2013:416) Görüldüğü üzere, kirtü “gerçek, doğru” sözcüğün işlev olarak “sıfat” görevinde kullanıldığı görülmektedir.

Kirtü sözcüğünün “hakikat” anlamında kullanılışı, Kaşgarlı Mahmud’un verdiği örnekte görülmektedir. “Ol kirtü yerde ol” ifadesinde “kertü yer” ibaresi ile kastedilen şey, ahiret kavramıdır. Ölen bir adamın arkasından söylenen bu ifade, “hakikat”ler âlemine işaret etmektedir. İnsanoğlunun Allah’ın varlığını, birliğini ve sunduğu nimetleri bilmesi için dünyaya gönderilmesi “hakikat”, dünyada iken bu “hakikat”ler âleminin yansıması olan şeyleri görmesi ise “gerçek”tir. Ahiret, insan varlığı açısından “hakikat”i yansıtan bir kavramdır. Ölen bir insanın vücudu gerçek iken, ruhu ise “hakikat”tir.

2.Orta Türkçe döneminin önemli eserlerinden biri de *Kıssasü'l-Enbiyâ* adlı eserdir. Bu eserde “gerçek” ve “hakikat” sözcüklerine karşılık olarak *çın*, *kirtü* ve *köni* sözcükleri kullanılmaktadır.

“8 v/11: ... öğretü bérdi, kamuğ nerselerni ferıştelerge körgüzdi, eger **köni sözlüg** érseñiz” (Ata,1997:13)

Köni sözlüg “doğru sözlü” şeklindeki bu yapı, *çın* “gerçek” sözcüğü ile beraber “gerçek” ve “hakikat” anlamına gelen yapılandırdır. Metinde köni ifadesi, sıfat görevinde kullanılmaktadır.

3. Harezmi Türkçesinin önemli eserlerinden olan *Nehcü'l-Ferâdis*'de “gerçek” ve “hakikat” kavramlarına karşılık olarak *köni* ve *hakikat* sözcükleri kullanılmaktadır. “Kirtü ya da kertü” şeklindeki yapıların yer almadığı eserde, *kirtün*-“inanmak” şeklinde bir yapı söz konusudur. Ayrıca metinde *köni* “doğru, gerçek, hak” şeklindeki yapının yanı sıra *könilik* “doğruluk” şeklinde bir yapı da söz konusudur.

“345/5: **köni musulmân** hâlında taqı men Tangrı te'alaqa orta qatğanlardın ermez-men (Çev.Tezcan,Zülfikar,2014,240)

Köni müsülman şeklindeki bu yapı, “gerçek müslümanlar” anlamında sıfat görevinde kullanılmaktadır.

“61/10: ...**haqıqat** qorqtum kim héç kimse erse, yana Cebre'ilke hitâb keldi kim.” (Çev.Tezcan,Zülfikar,2014,45)

İsim görevinde kullanıma sahip olan “hakikat” sözcüğünün “**haqıqat** qorqtum” ifadesiyle zarf görevinde kullanıldığı görülmektedir. Burada hakikat sözcüğü “çok” anlamında olup “çok korktum” şeklinde semantik bir durum sergilemektedir.

4.Harezmi Türkçesiyle yazılmış eserlerden *Mukaddimetü'l-Edeb*'te “gerçek” ve “hakikat” kavramlarına karşılık olarak *kirtü*, *kérti*, *rast* ve *hakikat* sözcükleri yer almaktadır.

“183/4: işning **kértüsün** bildi/ **râst-ka** çıkdı anıng katında iş, tölendi iş anıng katında, iş **hakıqat** boldı anıng katında...” (Çev.Yüce,2014:69)

“Kértü, rast ve hakikat” sözcüklerinin bir arada kullanıldığı bu ifadelerde, kertü sözcüğünün sıfat ve zarf görevi dışında isim tamlaması şeklinde kullanıldığı da görülmektedir. Ancak “kirtü ve çın” sözcükleri genellikle sıfat görevinde kullanıldığı için “hakikat” sözcüğüyle işlev yönüyle farklılık oluşturmaktadır.

5.Orta Türkçe döneminin önemli eserlerinden biri olan *Kutadgu Bilig*'de “gerçek” ve “hakikat” kavramları, *kirtü*, *köni*, *könilik* ve *toğrı* şeklindedir. Bu metin, Türkçenin İslamiyeti kabulünden sonra yazılmış ilk eserlerden olması, Eski Türkçe unsurlarla Arapça unsurların bir arada olduğunu göstermektedir. Eser, her ne kadar Eski Türkçe kurallara uygunluk gösterse de İslamiyetin kabulüyle dilde Arapça ve Farsça unsurların kendini gösterdiği bilinmektedir.

“C 16 / 60: Bu tört iş manga tört tadu teg turur/ Tüzülse tadu **çın** tiriglik bolur” (Çev.Arat,2007:23)

“B 35/328: yarağlığ yarağsızni titrü körüp/ kereklig kereksizni **kirtü** sorup” (Çev.Arat,2007:47)

Metinde geçen “çın ve kirtü” sözcükleri sıfat ve zarf görevinde kullanılmaktadır. Bu yapılar, eserin Dizin bölümünde “gerçek” ve “hakikat” şeklinde eş anlamlı olarak görülmektedir.

6. Çağatay Türkçesinin önemli eserlerinden biri olan *Çağatayca Gülistan Tercümesi (Gülistan-ı Türki)* adlı eserde “gerçek” ve “hakikat” kavramlarına karşılık olarak “çın ve hakikat” sözcükleri kullanılmıştır. “Çın” sözcüğü, metinde (<Çin. Çén) şeklinde “doğru, hakiki, gerçek ve düz” (Berbercan,2013:273) anlamlarına sahiptir. “Hakikat” sözcüğü ise, “(Ar.) doğru, gerçek” (Berbercan,2013:301) anlamlarındadır.

“174[87 b] 12-13: sibicabî mahabbet müşkili-ni bilür bilgen meñiz süret-i **çın-nı** eger tirilsedi leyli vü mecnün bu defterni körüp bolğaydı meftün.” (Berbercan,2013 b:175)

“8[4b] 11: **hakıqat**-da temâm ança peydâ bolğay kim şah bâr-gâhıda rah bolup kabulıñ” (Berbercan,2013 b :92)

“Çın” ve “hakikat” sözcüklerinin yer aldığı metinde bu ifadeler, “gerçek, doğru ve hakikat” anlamlarına gelmektedir. Bu ifadeler, isim görevinde kullanılmıştır. Süret-i çın ifadesi, “gerçeğin ya da doğrunun yüzü” anlamında, belirtili isim tamlaması görevindedir. “Hakikat” sözcüğü ise, tek başına isim görevinde kullanılmaktayken sözcüğün üzerine eklenen +dA bulunma eki ile “gerçekten, hakikaten” anlamında zarf görevinde kullanılmaktadır.

2.2.3.Eski Anadolu Türkçesi Dönemi

13. ve 15. Yüzyıllar arasını kapsayan Eski Anadolu Türkçesi dönemi, Batı Türkçesi içerisinde yer almaktadır. Eski Türkiye Türkçesi olarak da adlandırılan bu dönem, Türkiye Türkçesinin temelini oluşturmaktadır.

13.Yüzyıldan 15.Yüzyıla kadar ki süreci yansıtan Eski Anadolu Türkçesi Dönemi'nde "çın ve kirtü" sözcüklerinin kullanımına devam edilirken bu yapılara *gerçek*, *hakikat* ve *doğru* sözcükleri de eklenmiştir. Kirtü sözcüğüne eklenen +çAk eki ile sırasıyla *kirtü+çe ok> kirçek> girçek> gerçek* (Ayverdi,2011: 413) şekline gelişen bu yapı, gerçek sözcüğüne dönüşmüştür.

1.*Süheyl ü Nev-Bahâr* adlı eserde "gerçek" ve "hakikat" sözcüklerine karşılık olarak *çin*, *hakikat*, *toğru* ve *gerçek* sözcükleri kullanılmaktadır.

"138-9: egerçi naqqaşuñ söziyidi **çin** / kabül etmedi anı fağfur-ı çin" (Çev.Cin,2012:177)

"16-2: **hakikat** ber-â-ber degül 'ilm ü cehl/anuñçün bir olmadı nâ-ehl ehl" (Çev.Cin,2012:54)

"265/13:dédi otur uş **toğrusın** söylegil / Sözüñ toğrusın söylemege egil" (Çev.Cin,2012:304)

"76/11: eger **gerçek** olursa fikrüm benüm /Kün ü gün ola adı zikrüm benüm" (Çev.Cin,2012:115)

"Çin, hakikat, doğru ve gerçek" sözcüklerinin yer aldığı bu metinde, "gerçek" ve "hakikat" sözcüklerinin sahip oldukları işlevin isim, sıfat ve zarf olduğu görülmektedir. *Çin* söz ifadesi sıfat; *hakikat* isim, *toğru* isim tamlaması, *gerçek* sözcüğü ise isim ve fiilin birleşiminden oluşan birleşik fiil şeklindedir.

2.Eski Anadolu Türkçesi döneminin karışık dilli eserlerinden olan **Kitâb-ı Güzide** adlı eserde "gerçek" ve "hakikat" sözcüklerine karşılık olarak *hakikat* ve *köni* sözcükleri kullanılmaktadır.

16^a[1/2]: şadaşayı çok virici ola Süheyl bin 'Abdullahi eydür şankı kişi kim Taşruyu **hakikat** severin dirse peygambere öyünsün" (Çev.Küçük,2014:75)

71^b/4: dağı bir **köni** öğütlesse ol öğüt virenün şevâbı sabr idenden..." (Çev.Küçük,2014:120)

"Hakikat ve köni" sözcüklerinin işlevsel olarak isim, sıfat ve zarf görevinde kullanılması bu metinde de görülmektedir. Her iki yapı da "gerçek" ve "hakikat" anlamındadır. Öğütün doğru olarak yapılması ve "hakikat"ın "gerçekten, çok" şeklinde oluşu, bu yapıların zarf görevinde kullanıldığını göstermektedir.

3.*Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Satırarası İlk Kuran Tercümesi* adlı eserde "gerçek ve hakikat" anlamında *hakikat* ve *gerçek/girçek* sözcükleri kullanılmaktadır.

"11b /4: Tevrit illâ fıkır eylemek bile şanıla anlar degüldür illa şan ediciler **hakikati** bilmezler..." (Haz. Küçük,2014:91)

"26 b/2 : ol sıfatlı kişiler anlardır **gerçek erenler** dağı anlardır Taşrı Ta'âlâ'dan ..." (Haz. Küçük,2014:98)

Metinde "hakikat" ve "gerçek" sözcüklerinin sıfat ve isim görevinde kullanıldığı görülmektedir. "Hakikat" isim olarak kullanılırken "gerçek" sözcüğü sıfat tamlaması şeklinde kullanıma sahiptir.

4. *Dede Korkut* adlı eserde "gerçek" ve "hakikat" anlamını veren yapılara karşılık olarak "girçek ve hakiki" sözcükleri yer almaktadır.

"117/2

Dilün için öleyin gelinçüğüm

Yoluña kurban olayın gelinçüğüm

Yalan-ise bu sözlerin **girçek** ola gelinçüğüm"(Ergin,2009:150)

"D 4 /12 **Girçeklerin** üç otuz on yılını toldursa yig. Üç otuz on yaşunuz tolsun, Haş size yaman getürmesin, devletünüz pâyende olsun şanum bey." (Ergin,2009:74)

"Hakikat" sözcüğünün yer almadığı metinde, "gerçek" sözcüğünün isim ve birleşik fiil şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

2.2.4. Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi

Türkçenin ilk yazılı belgelerinin tarihlendiği 7.Yüzyıldan 15.Yüzyıla değin *çin*, *kerti*, *kirtü*, *köni*, *rast*, *hakikat*, *doğru* ve *gerçek* sözcükleri "gerçek" ve "hakikat" anlamını vermektedir. 15.-20. Yüzyıllar arasında Türk dili, iki koldan (Batı Türkçesi: Osmanlı Türkçesi ve Doğu Türkçesi: Çağatayca) gelişme göstermiştir. Batı Türkçesi olarak bilinen Osmanlı Türkçesi, imparatorluk dili olarak çeşitli coğrafyalarda kullanılan bir dil olmuştur. Bu dil, Arapça ve Farsçanın etkisi altında yüksek zümre dili olarak adlandırılmıştır. Bu dillerin etkisiyle, Türkçede önceden var olan bazı kelimeler kullanımdan düşerek unutulmuştur. Bu sözcükler arasında "köni ve çin" sözcükleri de yer almaktadır. Arapça ve Farsça olan *hakikat*, *sahih* ve *rast* sözcüklerine karşılık olarak "gerçek ve doğru" sözcüklerinin varlığını sürdürdüğü görülmektedir.

Osmanlı Türkçesinden sonraki dönemin dili olarak Türkiye Türkçesi şeklinde bir adlandırma söz konusudur. Türkiye Türkçesi, Batı Türkçesinin bir kolu olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bugüne başta Anadolu olmak üzere çeşitli coğrafyalarda Türklerin konuştuğu bir dildir. Türkiye Türkçesinin söz varlığı içerisinde "hakikat, sahi(h) ve rast" gibi "gerçek, hakikat ve doğru" anlamını veren yapılar varlığını hala sürdürmektedir. Bu ifadeler karşılık olarak Türkiye Türkçesi'nde "doğru ve gerçek" sözcükleri söz varlığı içerisinde yer almaktadır.

İşlevsel olarak "gerçek ve doğru" sözcüklerinin tarihi metinlerde sıfat, zarf ve isim görevinde kullanılması, Türkiye Türkçesinde de görülmektedir. "Doğru bilgi", "gerçekçi adam", gerçekten seni

seviyorum.”, “gerçek üstüçülük”, “gerçekçilik” gibi ifadeler, görüldüğü üzere isim, sıfat ve zarf görevinde kullanılmaktadır.

Gerçek kavramı ile yakın eş anlamlılık içerisinde olan “hakikat” sözcüğü, Türkiye Türkçesinde “hakikat” şeklinde isim ve zarf görevinde kullanılmaktadır. *Hakikat tanımı ve anlamı konusunda tartışmaların yaşandığı bir kavramdır.* ifadesinde “hakikat” sözcüğünün isim, “*Hakikaten sevdim seni.*” örneğinde ise zarf görevinde kullanıldığı görülmektedir. Hakikat sözcüğüne eklenen +II ve +sIz ekleri (Ayverdi,2011:459), kavramın sıfat görevinde de kullanıldığını göstermektedir. *Hakikatli bir adammış ve Çok hakikatsiz biriymişsin, böyle olduğunu bilemedim.* örneklerinde kavramın sıfat görevinde kullanıma sahip olduğu da görülmektedir.

“Gerçek” ve “hakikat” kavramları arasındaki anlamsal sorun, her iki ifadenin semantik olarak aynı doğrultuda eş anlamlı yapılar gibi durması üzerinedir. “Hakikat” sözcüğünün sahip olduğu semantik bildirim, gerçek sözcüğü ile eş değer bir anlama dayanmamaktadır. Türkçede “gerçek” sözcüğünden türeyen “gerçeklik” ifadesi, “hakikat” sözcüğü ile aynı semantik bağlam içerisinde. “Hakikat” kavramına karşılık önerilen bu kavram, “gerçeklik” sözcüğüdür. Aşağıda verilen örnekler, “gerçek” ve “hakikat” sözcükleri arasındaki ayrımı yansıtan ifadeler topluluğudur.

a. Olayın **gerçeklik payı** üzerinde araştırmalar devam ediyordu.

b. Adam **gerçekten** güzel konuşuyordu.

c. **Gerçek bilgi**, yaşayarak, tecrübe edinerek öğrenilir.

d. Yaşadığımız **hayatın gerçekliği** üzerine düşünmemiz lazım.

e. **Gerçekleri** öğrenmek istiyorsan, beni ara. İşin **hakikatini** öğrenmeden yanıma gelme.

Verilen örnekler, “gerçek” ve “hakikat” ifadeleri arasındaki ayrımı yansıtmaktadır:

(a) maddesinde yer alan “gerçeklik payı” ifadesi, “bir olayın özü, temeli” anlamında gizil durumlardan oluşan semantik bir varlığa işaret etmektedir. Bu semantik varlık, “hakikat” sözcüğünün sahip olduğu kavramsal anlamı yansıtmaktadır. “Bu işin hakikati, özü “şeklinde bir anlama sahip olan gerçeklik ifadesi, “hakikat” sözcüğünün Türkçedeki karşılığıdır.

(b) maddesinde yer alan “gerçekten” ifadesi, İlhan Ayverdi’nin deyişiyle “hakikat” sözcüğünün tenvinli biçimi olan “hakikaten” sözcüğünün analojisine dayanarak ayrılma eki+dAn ile oluşmuş Türkçe bir ifadedir. (Ayverdi, 2011:459) Fiile sorulan “nasıl” sorusunun cevabı olarak verilen “çok” ifadesi, gerçekten sözcüğünün zarf görevinde kullanıldığını göstermektedir. Burada gerçek kelimesinin sahip olduğu anlam, kavramın anlamsal tanımıyla uygunluk göstermektedir.

(c) maddesinde yer alan “gerçek bilgi” ifadesi, “gerçek bilgi, doğru bilgi” anlamında gerçek sözcüğünün kullanımına uygunluk göstermektedir. “Gerçek bilgi” şeklinde sıfat görevinde kullanılan bu yapıya karşılık olarak “hakiki” sözcüğü kullanılabilir. Sıfat görevinde kullanılan bu ifadeler, aynı anlam dairesi içinde yer almaktadır.

(d) maddesindeki “yaşadığımız hayatın gerçekliği” ifadesi, 1.(a) maddesinde verilen cümleyle aynı bağlam içerisinde. Bu örnekte görüldüğü gibi, “gerçeklik” sözcüğünün “hakikat” kavramıyla aynı anlam ve kullanım içerisinde olduğu görülmektedir.

(e) maddesinde yer alan örnekler, “gerçek” ve “hakikat” kavramları arasındaki ayrımı net bir şekilde yansıtmaktadır. “Gerçekleri öğrenmek istiyorsan” ifadesi, nesnel olarak var olabilen maddelerin çağrışımını yaparken, “işin hakikati” şeklindeki ifade, “hakikat” sözcüğünün bir varlığın özünde bulunan gizil gücü yansıtarak kavramlar arasındaki anlamsal ayrıma işaret etmektedir.

2.3. Türk Lehçelerinde Gerçek ve Hakikat Sözcükleri

Başta Türkiye Türkçesi olmak üzere, Azerbaycan Türkçesi, Başkurt Türkçesi, Kazak Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Özbek Türkçesi, Tatar Türkçesi, Türkmen Türkçesi ve Uygur Türkçesinde “gerçek” ve “hakikat” kavramlarına karşılık olarak çeşitli ifadeler kullanılmıştır.

Gerçek sözcüğü, *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*’nde hem isim hem de sıfat olarak madde başı olarak yer almıştır. “Gerçek” sözcüğünün Türk lehçelerindeki sıfat görevinde kullanımı şu şekildedir

Tablo 1: Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü(1991:266-267)

Türkiye Türkçesi	Gerçek
Azerbaycan Türkçesi	Gärçäk
Başkurt Türkçesi	Isın,Hak
Kazak Türkçesi	Şın,akıkat
Kırgız Türkçesi	Şın,akıkat
Özbek Türkçesi	Çın,anık
Tatar Türkçesi	Hakikiy, çin
Türkmen Türkçesi	Hakıykiy,çin, hak
Uygur Türkçesi	Çin,häkiki

“Gerçek bilgi, gerçek hedef, gerçek erenler” gibi örnekler, “gerçek” sözcüğünün sıfat görevinde kullanıldığını göstermektedir. Türkçede “gerçek” ve “hakikat” şeklindeki sözcüklerin varlığını Türk lehçelerinde sürdürdüğü görülmektedir. Ayrıca, Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine kadar varlığını sürdüren “çın” sözcüğü, Türk lehçelerinde de kullanıma sahip olması bakımından kavramın sıklıkla kullanılan bir yapı olduğunu göstermektedir.

“Gerçek” sözcüğünün “isim” görevinde kullanılması, Tarihi Türk Lehçelerinde ağırlıklı olarak “gerçek” ve “hakikat” şeklindedir.

Tablo 2: Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü(1991:266-267)

Türkiye Türkçesi	Gerçek
Azerbaycan Türkçesi	Gärçäk,hägigät
Başkurt Türkçesi	Döröslök
Kazak Türkçesi	Şındık, ras
Kırgız Türkçesi	Şındık, anıktık
Özbek Türkçesi	Häkikat, çin
Tatar Türkçesi	Dörislik
Türkmen Türkçesi	Hakikat
Uygur Türkçesi	Çin,häkikät

“Gerçekleri öğrenmek acıdır.”, “Gerçeklerle yüzleştik.”, “Gerçekler acıdır.”vb. örnekler “gerçek” sözcüğünün isim görevinde kullanıldığını yansıtan ifadelerdir. Türk Lehçelerinde gerçek sözcüğünün isim görevinde kullanılması, Kazak ve Kırgız Türkçesinde “çın ve anık” sözcükleri üzerine eklenen +dik eki sayesinde gerçekleşmektedir.

Türkçede “gerçek doğru ve hakikat” anlamında kullanılan sözcüklerin yanı sıra Arapçadan “hakikat” sözcüğünün alınması, Türk dillerinde bu yapıların çeşitli kullanımlar içerisinde semantik özelliklere sahip olduğunu göstermektedir. “Hakikat” sözcüğünün *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*’ndeki karşılıkları şu şekildedir:

Tablo 3: Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü(1991:302-303)

Türkiye Türkçesi	Hakikat
Azerbaycan Türkçesi	Hägigät
Başkurt Türkçesi	Häkikät, döröslök, ısınlık
Kazak Türkçesi	Akıykat,şın, şındık
Kırgız Türkçesi	Akıykat, çın
Özbek Türkçesi	Häkikat
Tatar Türkçesi	Hakıykat’, dörislik, çınlık
Türkmen Türkçesi	Hakikat
Uygur Türkçesi	Häkikät

“Hakikat” kavramının Türk Lehçeleri arasında sıklıkla kullanılan bir sözcük olduğu görülmektedir. Arapçadan alınan “hakikat” sözcüğünün yanı sıra Türk dillerinde “şın ve ısın” gibi ifadelerin olması dikkat çekicidir. Burada üzerinde durulması gereken nokta, “ısın ve şın” sözcükleri üzerine gelen ekler yoluyla kavramların “hakikat” şeklindeki bir anlamı yansıtmasıdır. Bu durum, “gerçek” sözcüğünden +lık eki yoluyla türetilen “gerçeklik” sözcüğünde de görülmektedir. *Bu işin gerçekliğini ya da gerçeklik payını öğreniniz.* şeklindeki cümle, “hakikat” kavramının temelinde yatan “bir şeyin özü” şeklindeki ifadeyi yansıtmaları bakımından “hakikat” sözcüğünün Türkçedeki karşılığıdır.

3.Sonuç

“Gerçek” ve “hakikat” kavramları hakkındaki değerlendirmelerin belli başlıklar altında ele alındığı bu çalışmada, kavramların sahip olduğu özellikler felsefi ve dilbilimsel olarak ele alınmıştır. Özellikle felsefede sıklıkla yaşanan bir tartışmanın konusu olan “gerçek” ve “hakikat” sözcüklerinin, metinde sunulan değerlendirmeler göz önüne alındığında belli farklılıklara sahip oldukları görülmektedir. Bu farklılıklar, genel olarak kavramların soyut ve somut olarak nitelendirilecek duyumsamalardan oluşması üzerinedir.

“Gerçek” ve “hakikat” sözcüklerinin felsefedeki tartışmalı durumu, Orhan Hançerlioğlu ve Ahmet Cevizci’nin kavramlar hakkındaki net değerlendirmeleri yoluyla giderilmeye çalışılmıştır. İfadelerin felsefi özelliklerinin yanı sıra dilbilimsel olarak da ele alındığı bu çalışmada, ifadeler arasında işlevsel ayrımların olduğu, tarihi metinlerden yararlanılarak gösterilmiştir. Tarihi metinler, “gerçek ve doğru” sözcüklerinin

“isim, sıfat ve zarf”, “hakikat” sözcüğünün ek almadan “isim ve zarf” görevinde kullanıma sahip olduğunu göstermiştir.

Tarihi metinlerden yararlanarak “gerçek” ve “hakikat” kavramlarının Türk dilindeki karşılıklarını aradığımızda bu kavramların Türkçenin ilk yazılı belgeleri olan Orhun abideleri dışında Uygur Türkçesinde “köni, kirtü, kerti ve çın” şeklinde olduğu görülmektedir. Orta Türkçe’den Eski Anadolu Türkçesi’ne uzanan döneme değin “köni, kirtü, kerti” yapılarıyla temsil edilen bu ifadeler, “hakikat” sözcüğünün kullanım sıklığına dayanamayarak seyrekleşmeye başlamıştır. “Hakikat” sözcüğünün Türkçede kendini gösterdiği dönem olan Orta Türkçe, Türkler açısından İslamiyetin etkisinin yoğun olarak yaşandığı bir devir olması bakımından kullanılan dile de sirayet etmesi İslamî bir terminolojinin oluşmasını sağlamıştır. İslamiyetle tanışan Türklerin Kur’an-ı Kerim’in dili olan Arapçayı kullanması ve bunun sonucunda var olan kelimelerin ilerleyen yüzyıllarda kullanımdan düşerek “arkaik” olarak değerlendirilmesi yaşanan dil ilişkisinin sonucudur.

Son olarak, “gerçek” ve “hakikat” sözcüklerinin kökeni hakkındaki görüşlerimiz, “gerçek” sözcüğünün Türkçe, “hakikat” sözcüğünün ise Arapça olduğudur. “Gerçek” sözcüğü, “kirtü+çe+ok>kirçek>girçek>gerçek” şeklinde tarihi bir gelişime sahipken “hakikat” sözcüğü hakk kökünden fa’ilat/fa’ilet vezniyle türetilmiş bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kısaltmalar

Ar.: Arapça

Çev. : Çeviren

C.: Cilt

D.L.T: Divanü Lûgati’t-Türk

Haz. : Hazırlayan

S.: Sayı

s.: Sayfa

KAYNAKÇA

- AKALIN, Mehmet(2007). *A.von Gabain- Eski Türkçenin Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- ARAT, Reşit Rahmeti(2007). *Yusuf Has Hacib-Kutadgu Bilig Metin*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- AYVERDİ, İlhan(2011). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı
- ATA, Aysu(1997). *Rabgüzi-Kıssası’l-Enbiyâ Giriş- Metin- Tıpkıbasım*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- ATALAY, Besim(2013). *Kâşgarlı Mahmud-Divanü Lûgati’t-Türk Dizin*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- ATALAY, Besim(2013). *Kâşgarlı Mahmud-Divanü Lûgati’t-Türk Çeviri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- BERBERCAN, Mehmet Turgut(2013). *Bayagut Oğlu Otaçı Beg Hikâyesi*, İstanbul: Derin Yayınları
- BERBERCAN, Mehmet Turgut (2013). *Çağatayca Gülistan Tercümesi (Gülistan-ı Türki)*, Ankara: Hâkim Yayınları
- CEVİZCİ, Ahmet(1999). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları
- CİN, Ali(2012). *Mesud Bin Ahmed-Süheyl ü Nev-Bahar*, Konya: Eğitim Yayınevi
- CLAUSON, Sir Gerard(1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford University Press
- DEMİRCİ, Ümit Özgür(2014). *Eski Uygurca Dört Çatık*, İstanbul: Kesit Yayınları
- DEVELİOĞLU, Ferit (2006). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi
- DİLÇİN, Cem(2009). *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- ERASLAN, Kemal(2012). *Eski Uygur Türkçesi Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- ERDEM, Hüseyin Suphi(2012). “Varlığın Cezbesinde Dil ve Hakikat-Nietzsche Değinleriyle”, *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, S.1, s.13-33
- ERGİN, Muharrem(2009). *Dede Korkut Kitabı- 1*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- EYUBOĞLU, İsmet Zeki(1988). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, İstanbul: Sosyal Yayınlar
- GÜLENSOY, Tuncer(2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü A-N*,Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- HANÇERLİOĞLU, Orhan(1997). *Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar ve Akımlar*, İstanbul: Remzi Kitapevi
- (1997). *İslâm Ansiklopesi*, C.15, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı
- KANAR, Mehmet(2011). *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: Say Yayınları
- (1991). *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları/1371 Kaynak Eserler Dizisi /54
- KORKMAZ, Zeynep(2007). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- KÖKEN, Vedat (2011). *Jamess Russel Hamilton- İyi ve Kötü Prens Öyküsü*, Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları
- KÜÇÜK, Murat(2014). *Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Satır Arası İlk Kuran Tercümesi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- KÜÇÜK, Serhat(2014). *Ebû Nasr bin Tahir bin Muhammed es-Serahsi-Kitâb-ı Güzide*, İstanbul: Kesit Yayınları
- NİŞANYAN, Sevan(2009). *Sözlerin Soyağacı- Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*, İstanbul: Everest Yayınları
- PARLATIR, İsmail(2006). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yayınevi
- SARTWELL, Crispin(1999). *Edepsizlik, Anarşi ve Gerçeklik*, Çev. Abdullah Yılmaz İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- (2005). *TDK Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- TEZCAN, Semih, ZÜLFİKAR, Hamza, ATA, Aysu (2014). *Mahmud Bin Ali-Nehcü’l-Ferâdis*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- TİTZE, Andreas (2009). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati F-J*, Wien :Österreichischen Akademie der Wissenschaften
- TOPARLI, Recep, VURAL Hanifi, Karaatlı Recep (2007). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- ÜŞENMEZ, Emek(2010). *Karahanlı Türkçesinin Sözlüğü*, İstanbul: Doğu Kitabevi
- YÜCE, Nuri(2014). *Zamahşari, Mukaddimetü’l-Edeb*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Elektronik Kaynaklar**
- ÇEVİRİMİÇİ KAYNAK <http://muritler.blogcu.com/risale-i-nur-da-tasavvuf-ve-iman-hakikatleri/7594149> Erişim Tarihi: 21.10.2015

İNAN, Abdülkadir, Gerçek Kelimesi Üzerine Not

http://www.tdk.gov.tr/images/css/TDD/1959s96/1959s096_08_A_INAN.pdf Erişim Tarihi: 21.10.2015

FAZLIOĞLU, İhsan, Hakikat mi Gerçek mi: Hangisi Hakikidir?, İtibar Dergisi S.36, Eylül 2014,

<http://www.ihsanfazlioglu.net/yayinlar/makaleler/1.php?id=274> Erişim Tarihi: 14.10.2015

GÜRKAN, M.Bülent, Gerçek Kavramı Üzerine, Anadolu Aydınlanma Vakfı

http://www.anadoluaydinlanma.org/Yazilar/gercek_kavrami.pdf, s.1-10, Erişim Tarihi: 14.10.2015